

Kungsbacka

Kungsbacka i världen

Omvärldsanalys 2024

Denna version av **Kungsbacka i världen** sammanställdes i december 2023.

Redaktörer: Niclas Siljedahl och Ewa Ahlberg

Formgivning: Fredrik Simson

Med bidrag från: Astrid Bayard, Sven-Erik Bergström, Katarina Björklund, Robert Björkenfors, Margit de Boer, Helena Borgström, Johan Burman, Charlotta Axell Bruno, Lars Clemensson, Fredrik Dahlberg, Susanne Edgren, Katarina Eiderbrant, Clara Engstrand, Magnus Fogelblad, Emelie Gunnarsson, Anna-Karin Green, Jonathan Gärtner, Patrik Helander, Emma Hellström, Maria Hellström, Kamilla Julin, Hanna Leissner, Daniel Litfeldt, Torun Ljungman, Anders Lund, Markus Nyberg, Emma Nordstrand, Albin Noreen, Christian Palm, Karl Persson, Linnea Princis, Karolina Reinhold, Peter Rudvall, Maria Samuelsson, Harald Tjelle, Mårten Västerdal, Anna Welandson, Håkan Kollberg Winsnes och Elisabeth Zsiga

Innehåll

Omvärldsanalys i en värld i kris	4
Kungsbacka i världen	5
Megatrender och trender	5
Så kan du använda analysen	6
1. Befolkning	8
En åldrande befolkning där färre försörjer fler	10
Det föds färre barn	10
In- och utflyttning	13
Växande klyftor	14
Unga mår dåligt	15
Inga skärmar för barn?	18
Flexibelt arbete	20
Försämrade privatekonomi	23
Utmaningar och möjligheter	23
2. Globalisering	24
Osäkert världsläge och högt terrorhot	26
Global konkurrens och risk för varubrist	28
Nya marknader för handel och rekrytering	28
Kunskapsutbyte och innovation över gränser	30
Globala säkerhetsshot och nya affärsmodeller	30
Risker med ny teknik kräver samverkan	32
Arbetsmarknad i snabb förändring	33
Utmaningar och möjligheter	35
3. Klimat och miljö	36
Det blir varmare och blötare	36
Klimatläget	38
Extremväder i Europa och Sverige	39
Ny klimatpolitik och energifrågan	41
Förlust av biologisk mångfald	42
Kommer världen att ställa om?	44
Påverkan på mat och dryck	46
Klimataktivism	48
Pessimism och splittring	50
Utmaningar och möjligheter	51
4. Teknik	52
Framtidens självständiga teknik	54
AI förändrar många branscher	55
Data för invånardriv och hållbarhet	56
EU utmanar amerikansk dominans	57
Ökad digital sårbarhet och beroende	58
Större krav på öppenhet och enkelhet	58
Etik och juridik i människans tjänst	60
Bättre hälsa med smartare vård	62
Teknikens oväntade effekter	62
Utmaningar och möjligheter	63
5. Värderingar	64
Demokrati i fara	66
Minskad tillit	69
Skilda världsbilder	70
Hur polariserat är Sverige?	73
Trygghet och brottslighet	74
Delaktighet och representation	76
Brist på framtidstro?	82
Utmaningar och möjligheter	82

Omvärldsanalys i en värld i kris

Kris¹.

Polykris².

Permakris³.

Världen är mer orolig än på länge. Säkerhetsläget har försämrats, framför allt som en följd av Rysslands invasion av Ukraina. Under hösten eskalerade våldet i Gazaområdet. Demokratin är allvarligt hotad i stora delar av världen. Allt fler ekosystem skadas och vi ser mer tydliga effekter av den eskalerande klimatkrisen.

På hemmaplan syns allt fler indikationer på polarisering och minskad tillit. Sverige har fått ett ökat terrorhot, och en ökning av den grova kriminaliteten. Många klyftor ökar. Inom offentlig sektor talar man ofta om den demografiska utmaningen. Ökningen av äldre invånare pressar välfärdssystemen, och tillgången till personal inom framför allt vård och omsorg minskar.

Även den tekniska utvecklingen skapar utmaningar, men framför allt hoppas vi att tekniken ska skapa möjligheter att hantera dem. Artificiell intelligens (AI) är ett område där utvecklingen går extremt fort, på gott och ont. Det spekuleras mycket om vilka yrken som håller på att, eller kommer att, ersättas av AI-lösningar. Många arbetsuppgifter kan sannolikt utföras ”av” AI i framtiden. Men i närtid är den större förändringen att vi människor kommer att sköta allt fler uppgifter med hjälp av AI.

De senaste åren har offentliga aktörer i allt större utsträckning börjat dra slutsatsen att de stora samhällsutmaningarna kommer att kräva både helt nya tillvägagångssätt och kraftigt utökat samarbete med vår omgivning. Även Kungsbacka kommun kommer att behöva samverka mer med våra invånare, föreningar, besökare och företag. Och sannolikt även med vår omvärld utanför kommunen.

Men inte bara organisationer kommer att behöva förändras utan även människor. Hur blir vi bekväma med att leva i en osäker värld, där risker och utmaningar ökar och kraven på oss förändras allt snabbare? Hur ser vi till att våra kunskaper och färdigheter fortsätter att vara relevanta? Och hur kan vi själva leva ett gott liv utan att det sker på bekostnad av vår miljö eller på kommande generationers livskvalitet? Det är bara några av de frågor vi alla kommer att behöva ställa oss.

1 ”mycket negativ situation som är mycket svår att lösa, och som innebär många problem eller mycket lidande” enligt svenska Wiktionary.

2 ”ett kluster av relaterade globala risker med sammansatta effekter, så att total påverkan överstiger summan av varje del” enligt World Economic Forums Global Risks Report 2023.

3 ”en längre period av instabilitet och osäkerhet” enligt brittiska Collins Dictionary, som utsåg det till ”årets ord” 2022. Det var även med på svenska nyordslistan samma år. Språkrådets nyordsredaktör kallade det ”kanske det ord som sammanfattar världen tydligast just nu”.

Vissa menar att mänskligheten genomgår en ”fantasikris”, det vill säga en brist på kreativitet och fantasi. De gamla systemen krackelerar och vi har svårt att föreställa oss andra sätt att leva på eller andra sätt att organisera samhället. Vi behöver utmana oss själva i att försöka se positiva bilder av framtiden.

Och vi ska komma ihåg att Sverige har bättre förutsättningar än de allra flesta länder i världen när det gäller att möta dagens och morgondagens utmaningar. När tankesmedjan Futurion analyserade hur vi står oss i 49 internationella index inom vitt skilda områden kunde de konstatera att Sverige i de flesta fall rankades bland de tio främsta länderna i världen. På liknande sätt har Kungsbacka bättre förutsättningar än de allra flesta svenska kommuner.

Kungsbacka i världen

Att förstå hur olika trender och förändringar i omvärlden påverkar oss är nödvändigt för att vi ska kunna förbereda oss för framtiden. Dessa utmaningar påverkar olika organisationer på olika sätt. Därför behöver vi göra egna analyser, bearbetningar och tolkningar, som utgår från vår synvinkel som en kommun med ett visst geografiskt läge, storlek och befolkning.

Denna rapport är både en del av, och ett resultat av, ett nytt arbetssätt för omvärldsanalys som vi införde 2021. Sedan dess har vi ökat samarbetet mellan kommunens förvaltningar i omvärldsfrågor med hjälp av nya forum för dialog och samarbete.

Omvärldsanalysen bygger på hundratals källor. Den har tagits fram av en arbetsgrupp med deltagare från kommunens samtliga förvaltningar, med inspel från många specialister och sakkunniga. För sammanställningen ansvarade Kommunstyrelsens förvaltning.

Om du läste förra rapporten (som kom i oktober 2022) kommer du att märka att mycket är likt i denna version. I de flesta fall har trenderna helt enkelt uppdaterats på grund av nya händelser, undersökningar och forskning. Några trender har omarbetats mer och ytterligare några har tillkommit.

Megatrender och trender

”Megatrender” eller ”makrotrender” är stora drivkrafter för världens utveckling. På ett eller annat sätt påverkar de allt vi gör som kommun – och för den delen även som privatpersoner. SKR har i sin senaste rapport Vägval för framtiden (september 2023) valt att kalla dem ”spänningsfält” för att betona att rörelser kan gå åt flera olika håll samtidigt.

I denna rapport använder vi megatrenderna som en övergripande ram för att prata om mer specifika trender och förändringar som påverkar Kungsbacka. Megatrenderna handlar om förändringar inom:

Befolkning

Globalisering

Klimat och miljö

Teknik

Värderingar

Så kan du använda analysen

Genom analysen kan vi i kommunen få en gemensam bild av vad som händer i världen och hur det påverkar oss som organisation och samhälle på ett övergripande plan. Den gör det lättare att fundera på hur vi möter utmaningar vi har redan idag och sådana som kan komma i framtiden. Rapporten försöker balansera mellan att ge en aktuell bild av nuläget (hösten och vintern 2023) och att fokusera på långsiktiga trender och förändringar som antas bestå under lång tid.

Ett syfte med analysen är att väcka diskussioner om effekter för Kungsbacka kommun både på det lokala och regionala planet. Ju bättre vi förstår förändringar, desto bättre kan vi också förbereda oss på och dra nytta av dem.

Målgruppen för Kungsbacka i världen är politiker, ledningsgrupper och medarbetare som är intresserade av omvärlden. Den kan fungera som en utgångspunkt för nämnder, förvaltningar och arbetsgrupper att göra egna analyser med mer avgränsat fokus. Vi uppmanar dem att använda materialet vid planeringsdagar och kanske framför allt vid olika typer av framtidspaning.

I slutet av varje kapitel/megatrend finns ett antal diskussionsfrågor kopplat till de olika trenderna.

EARTH

more

valuable than money

Befolkning

Såväl länders som kommuners ekonomi påverkas av befolkningsutvecklingen. Hur många invånare det finns i olika åldrar påverkar både vilka välfärdstjänster som efterfrågas och det skatteunderlag som finansierar dem.

Tidigare var beräkningen att Kungsbacka kommun skulle passera 100 000 invånare i början av 2030-talet. Men den senaste prognosen, som gjordes under våren 2023, pekar på att befolkningen ökar med lite drygt 6 000 personer (7,2 procent) fram till år 2032. Därmed är vi uppe i ”bara” 92 000 invånare. Det beror både på att antalet födda barn har fortsatt att minska och att inflyttningen till kommunen har minskat.

Kungsbacka står inför utmaningar som en åldrande befolkning och ökande klyftor, men det finns också möjligheter som kan möta dessa utmaningar.

En åldrande befolkning där färre försörjer fler

I västvärlden blir invånarna allt äldre och Sverige är inget undantag. Åldersgruppen över 80 år är den som växer mest. Enligt SKR ökar den gruppen med 47 procent de närmaste 10 åren, medan den åldersgrupp som arbetar ökar med bara 4 procent. Detta är vad som brukar kallas den demografiska utmaningen. Färre kommer att behöva försörja fler.

Halland har redan Sveriges högsta medellivslängd och Kungsbacka ligger högst i regionen. De senaste 15 åren är det framför allt män som har ökat sin medellivslängd. Framöver förväntas medellivslängden fortsätta öka. Kombinerat med de stora årskullarna födda under 1940-talet leder detta till att pensionärerna blir allt fler i Kungsbacka. Särskilt gäller det alltså de som är över 80 år.

Att kostnaderna för omsorg ökar medan skatteintäkterna minskar kommer att sätta press på den ekonomiska balansen och utmana det svenska välfärdssystemet. Sett till befolkningens åldersstruktur har Kungsbackas ett bättre läge än de flesta kommuner. Vår kommun har en ovanligt hög andel invånare mellan 12–18 år och 45–55 år, vilket påverkar den så kallade försörjningskvoten. Försörjningskvoten beskriver hur många som varje arbetsför person ska försörja med sitt skatteunderlag. I Kungsbacka har försörjningskvoten ökat från 0,73 till 0,88 mellan 2000 och 2022. (Snittet i Halland är 0,86, medan landet i stort ligger på 0,77.) De närmaste 10 åren beräknas Kungsbackas kvot ligga ganska stabilt, men därefter ökar den igen på grund av antalet äldre.

Ett större problem är att det inte finns möjlighet att rekrytera den personal som skulle krävas. Inom 15 av 21 regioner har Socialstyrelsen varnat för att bristen på vårdpersonal riskerar att leda till allt längre värdköer och försämrade vårdkvalitet för invånarna. Även för kommunerna blir det en utmaning att möta behoven av hemsjukvård. Brukarna har också i allt större utsträckning ett mer komplext vårdbehov och kräver mer samordnade insatser. Framöver kommer det att bli ännu viktigare att Kungsbacka kommun ses som en attraktiv arbetsgivare för att locka och behålla medarbetare.

Det är viktigt att komma ihåg att den äldre befolkningen inte är en homogen grupp utan har många olika typer av aktivitetsnivåer, intressen och behov. Kungsbacka kommer att behöva ta vara på de förmågor och kompetenser som finns i gruppen och göra dem mer aktiva i samhällsutvecklingen. Detta har också potential att minska den ofrivilliga ensamheten bland äldre.

Att de äldre blir en allt större andel av totalbefolkningen skapar även behov att anpassa kommunens verksamheter till en växande grupp äldre med bibehållen hälsa. Behovet av mötesplatser för äldre kommer till exempel att öka. I SCB:s medborgarundersökning 2022 uppgav 49 procent av Kungsbackas invånare att de är nöjda med utbudet av ställen för äldre.

Det föds färre barn

Statistiker använder ordet "fruktsamhet" för att mäta medelvärdet av antalet barn som varje kvinna föder under sin livstid i en befolkning. Mellan 2000–2010 ökade fruktsamheten, både i Sverige och Kungsbacka. Men sedan dess har den sjunkit både nationellt och i vår kommun.

Trots det har antalet födda barn i Kungsbacka legat på stabila nivåer under hela 2000-talet. Men trenden bröts år 2022. Det året föddes 36 färre barn hos oss än året innan, en fyraprocentig minskning. I Sverige minskade barnafödandet med 7,2 procent jämfört med 2021. Och första halvan av 2023 har sett det lägsta barnafödandet i landet på 20 år.

Det är viktigt att komma ihåg att den äldre befolkningen inte är en homogen grupp utan har många olika typer av aktivitetsnivåer, intressen och behov.

Både Sverige och Kungälv har en stor åldersgrupp med födda under 1990-talet och som nu är i familjebildande åldrar. Men demografer har noterat att 90-talisterna föder färre barn än tidigare generationer har gjort. De skaffar det första barnet allt senare i livet, vilket gör att chansen att alls få ett andra och tredje barn minskar. Vad detta beror på finns olika åsikter om. Förändrade levnadssätt, arbetsmarknadens struktur och förändrade normer är några möjliga anledningar.

När även Kungälv får färre barn i förskolan och skolan finns det en risk att vi står med lokaler som är för stora. Det innebär ökade lokalkostnader som inte täcks upp av ökade skatteintäkter.

De kommande tio åren beräknas födelsenettet hamna runt noll. Det innebär att lika många föds som dör. Därmed är det främst genom inflyttning som Kungälv kan växa.

In- och utflyttning

Kungsbacka är en av få kommuner som har haft en positiv folkökning varje år sedan 1976. Perioden 2012–2022 växte Kungsbacka i snitt med 895 personer per år. Det beror främst på att det har flyttat in fler personer än som har flyttat ut. Historiskt har det främst varit personer i åldersgrupperna 0–19 år och 30–64 år som har flyttat från Göteborg och Mölndal till Kungsbacka.

Men sedan flera år tillbaka har inflyttningen från dessa orter minskat, samtidigt som det finns många personer som flyttar ut för jobb eller studier. Särskilt gäller det åldersgruppen 20–29 år som flyttar till universitetsstäder som Göteborg och Lund. Detta är kopplat till åldersstrukturen i Kungsbacka kommun, där det finns en stor mängd unga vuxna.

Pandemin ledde till demografiska förändringar. Åren 2020–2021 hade Kungsbacka kommun sin lägsta folkökning sedan 1976. Även Göteborg och Mölndal såg en minskad inflyttning, men har sedan återhämtat sig. År 2022 hade Göteborg sin största folkökning sedan 1947! Även kommuner som Härryda och Kungälv har fortsatt se en kraftig folkökning.

Kungsbackas inflyttning verkar däremot ha stagnerat. Barnfamiljer, som tidigare flyttade in i stort antal, gör det inte längre i samma utsträckning. En del av förklaringen tros vara Kungsbackas höga bostadspriser, som ligger nära nivån i Storgöteborg. Vi ser också en stor minskning i antalet inkomna bygglovsärenden. När byggföretagen drar ner på takten byggs det färre nya bostäder, vilket kan få stor påverkan på inflyttningen.

I stället är det just nu Varberg som upplever en stark tillväxt av både befolkning och bostadsbyggande. Det är också den kommun som statistiken visar att flest Kungsbackabor flyttar till, framför allt barnfamiljer och personer över 65 år.

På nationell nivå har invandringen till Sverige varit relativt hög i decennier, vilket har lett till att var femte person som är folkbokförd i landet nu är född utanför det. Och ungefär var fjärde svensk har ”utländsk bakgrund”, det vill säga att de är födda utanför Sverige eller att båda föräldrarna är det. Kungsbackas siffror ser väldigt annorlunda ut. Här är 91 procent av befolkningen födda i Sverige och bara 11,4 procent har utländsk bakgrund. De tre vanligaste födelseländerna efter Sverige är Syrien, Finland och Tyskland.

Men sedan toppnoteringen 2016 har invandringen sjunkit både till Sverige och Kungsbacka. Det beror dels på reserestriktioner under pandemin, men också på en förändrad politisk inriktning. Hösten 2023 tillsattes dessutom en särskild utredare som ska lämna förslag på skärpta krav för svenskt medborgarskap senast 30 september 2024. Utredaren ska bland annat föreslå vilka ytterligare kunskaper om svenska samhället och svensk kultur som ska krävas för att få bli medborgare.

Den senaste befolkningsstatistiken för Kungsbacka hittar du här:
kungsbacka.se/kommun-och-politik/kommunfakta/befolkningsstatistik

Växande klyftor

De senaste årtiondena har den globala ojämlikheten i inkomst och förmögenhet ökat alltmer. Coronapandemin förvärrade denna ojämlikhet. Som grupp ökade miljardärernas förmögenhet kraftigt, samtidigt som omkring 100 miljoner människor hamnade i extrem fattigdom.

Även Sverige har sett växande klyftor. Internationellt sett har vi fortfarande relativt låg ojämlikhet vad gäller inkomst, men när det gäller förmögenhet beräknar Credit Suisse att vi är det sjunde *minst* jämlika landet i världen. Och både när det gäller inkomst och förmögenhet har skillnaderna ökat stadigt sedan början av 1980-talet.

Enligt Statistikmyndigheten SCB har andelen hushåll med låg ekonomisk standard vuxit det senaste decenniet, såväl i Sverige i stort som i Kungsbacka kommun. Nationellt betraktas cirka 20 procent av hushållen som fattiga, medan Kungsbacka ligger på 6,7 procent. Det är den åttonde lägsta andelen i landet.

Kungsbacka har den fjärde högsta medellivslängden i landet, 84,7 år (efter Danderyd, Habo och Lidingö). Men skillnader i livsvillkor påverkar dödligheten. En SCB-rapport om yrke och dödlighet i Sverige mellan 2018 och 2022 visar på betydande skillnader. De högsta dödlighetsnivåerna noterades bland tidningsdistributörer, vaktmästare, och andra servicearbetare samt skogsarbetare. Chefsyrken hade generellt lägst dödlighet. Personer med högre utbildning och inkomst samt de som levde med en partner hade också lägre dödlighet än andra.

Myndigheten mot segregation, Delmos, avvecklades 2022 och delar av deras uppdrag gick över till Boverket. Delmos sista årsrapport visar att segregationen har ökat i hela landet mellan 1990 och 2020. Antalet områden med goda ekonomiska förutsättningar har ökat och där bor majoriteten av Sveriges befolkning. Men även antalet områden med socioekonomiska utmaningar, både i städer

och glesbygd har ökat. Det innebär att olika grupper lever alltmer avskilda från varandra. Delmos lyfter risken att den sociala rörligheten kommer att minska framöver, eftersom fler bor och växer upp i utsatta områden.

Kungsbacka saknar socioekonomiskt utsatta områden, men klyftorna ökar även här. Exempelvis växte den relativa fattigdomen i området Tingberget i centrala Kungsbacka från 10 till 17 procent mellan 2011 och 2021. (Relativ fattigdom innebär att man har en inkomst efter skatt på under 60 procent av landets medianinkomst.) Under samma period ökade andelen med hög inkomststandard i Kullavik från 25 till 30 procent.

De ökande klyftorna riskerar att leda till en känsla av utanförskap och skynda på utvecklingen mot minskat förtroende för samhället hos vissa grupper.

Unga mår dåligt

Barn och ungdomar trivs allt sämre i skolan, enligt en stor undersökning av Folkhälsomyndigheten år 2023. Fler elever känner sig stressade av skolarbetet, och många rapporterar känslor av nedstämdhet, dåligt humör och sömnsvårigheter. Undersökningen involverade nästan 42 000 elever i åldrarna 11, 13 och 15 år. Bland trettonåringarna är det bara nio procent av flickorna och 13 procent av pojkarna som trivs mycket bra. Detta är de lägsta siffrorna sedan 1985.

Även mobbningen bland barn ökar markant, både online och i skolmiljön. En enkät utförd av organisationen Friends visar att 140 000 barn upplevde mobbning under 2023. Det är en stor ökning jämfört med 2015, då siffran var 60 000 barn. Det verkar inte finnas någon enkel förklaring till ökningen, men ökningen av nätmobbning kan kopplas till den ökade användningen av sociala medier. Många barn som mobbas online utsätts också för mobbning i skolan och vice versa.

Barn och ungdomar trivs
allt sämre i skolan, enligt
en stor undersökning av
Folkhälsomyndigheten år 2023.

I Kungsbacka har ungdomsenkäten Lupp visat att Särö och Kullavik, områden med mycket goda ekonomiska förutsättningar, har störst andel som utsätts för mobbning. Ungdomarna där är också minst nöjda med livet som helhet, mest oroliga för föräldrarnas ekonomi och har använt narkotika i störst utsträckning. Även i andra områden stressas många unga av social status och prestationsrelaterade krav. Kungsbacka har Hallands största andel invånare med nedsatt psykiskt välbefinnande.

Många kommuner i Sverige oroar sig över att allt fler elever har en frånvaro som överstiger 10 procent redan från tidiga år. Det finns en bekräftad koppling mellan frånvaro i tidiga år, oavsett om den är giltig eller ogiltig, och frånvaro senare i skolgången. Andelen elever med hög frånvaro ökar med åldern och påverkar elevens möjlighet att gå ut skolan med fullständiga betyg. Under senare delen av grundskolan är flickornas frånvaro högre än pojkarnas. Samma bild syns i Kungsbackas skolor.

PISA är en internationell studie som undersöker 15-åringars kunskaper inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap. Resultaten från PISA 2022 (som kom i december 2023) visar att svenska elever har försämrat sina resultat i både matematik och läsförståelse jämfört med PISA 2018. Resultaten är nu tillbaka på bottenivåerna från 2012 och det finns vissa indikationer på att Kungsbacka har följt den nationella utvecklingen. Sverige ligger fortfarande över OECD-ländernas genomsnitt i alla tre ämnesområdena. (Men vi ligger även över OECD-ländernas snitt vad gäller sen ankomst, som har visat sig ha en statistisk koppling till åtminstone resultat i matematik.)

På nationell nivå växer problemen med grooming, att vuxna tar kontakt med barn i sexuellt syfte, och kommersiell sexuell exploatering. I en enkät av Kantar Sifo från år 2022 svarade sex procent av tjejerna och två procent av killarna att de hade erfarenheter av att bli köpta för sexuella ändamål. Fysisk ohälsa på grund av stillasittande är också en växande utmaning. Många analyser visar att en alltför stor andel svenska barn inte rör sig tillräckligt. Och fysisk aktivitet är av betydelse för både barns hälsa och förmåga till lärande.

Forskning från Luleå tekniska universitet och Statens väg- och transportforskningsinstitut indikerar att oroliga föräldrar begränsar barns fysiska aktivitet och rörlighet.

Forskning från Luleå tekniska universitet (LTU) och Statens väg- och transportforskningsinstitut (VTI) indikerar att oroliga föräldrar begränsar barns fysiska aktivitet och rörlighet. Forskarna påpekar att föräldrarnas vanor både har effekt på hälsan och skapar en otrygg trafiksituation vid skolorna. För att förändra detta har de tagit fram en rekommendation som uppmanar föräldrar att låta sina barn gå eller cykla till skolan på egen hand. De råder även samhällsplanerare att bidra till en normförändring inom området.

Bristen på fysisk aktivitet påverkas även av den kraftiga ökningen av elsparkcyklar, mopedbilar och a-traktorer, som alla är trafikslag som till stor del används av ungdomar. Sedan år 2019 har antalet a-traktorer, som får köra i 30 kilometer i timmen, mer än fördubblats i Sverige. Förutom den långsiktiga hälsoeffekten har det lett till ökade personskador. Enligt Transportstyrelsen skadades

över 3000 personer (och fyra dog) i olyckor med elsparkcyklar år 2022, en ökning med 35 procent jämfört med året innan. Antalet olyckor med A-traktorer ligger runt 500 (med fyra dödsfall år 2022). En övervägande majoritet av de skadade är under 18 år.

I Halland är det Kungsbacka kommun som har stått för den största procentuella ökningen av a-traktorer. Räknat per invånare har vi dock länets näst minsta antal a-traktorer (efter Halmstad). Halland har också färre a-traktorer per invånare än genomsnittet i landet. Men mopedbilar, som får köra i 45 kilometer i timmen, har också mångdubblats de senaste åren. Och bara ett fåtal kommuner i Sverige har fler mopedbilar än Kungsbacka. I Sverige (som tidigare hette Motormännens Riksförbund) har krävt att de ska förbjudas på grund av faran för både människor och miljön. Mopedbilar har låg krocksäkerhet och hög olycksfallsfrekvens. Dessutom menar de att en mopedbil släpper ut lika mycket partiklar som 164 personbilar.

Inga skärmar för barn?

I november 2023 publicerade Svenska Barnläkarföreningen rekommendationer angående skärmvanor för barn i åldrarna 0–5 år. Rekommendationerna påminner mycket om tidigare riktlinjer från WHO, Världshälsoorganisationen. För barn upp till 2 år rekommenderas att undvika skärmtid helt, förutom korta videosamtal med mor- och farföräldrar. För barn i åldern 2–5 år rekommenderas högst en timme skärmtid per dag, med fokus på innehåll med talande människor och långsamt tempo, och inga snabba klipp eller animationer. Föräldrar uppmanas att granska innehållet innan barnen ser det och, etablera skärmfria tider.

Rekommendationerna grundas på studier och kartläggningar av bland annat Statens medieråd och Internetstiftelsen, som indikerar ökad exponering för digitala medier bland spädbarn. Forskning antyder att överdriven skärmanvändning kan hämma barns utveckling. Folkhälsomyndigheten förväntas också publicera riktlinjer om små barns användning av digitala medier under 2024. Norge och Danmark har redan infört rekommendationer om skärmtid.

Kina går några steg längre och inför väldigt restriktiva riktlinjer för skärmtid från januari 2024. Förslaget innebär högst 40 minuter skärmtid per dag för barn under åtta år, en timme för de mellan åtta och 15 år, och två timmar för de som är 16 eller 17 år. År 2021 införde Kina regler som begränsar speltid för barn och tonåringar till tre timmar per vecka.

Även i Sverige har frågan om barn och ungas skärmanvändning blivit mer politisk under 2023. På våren beslutade regeringen att avbryta Skolverkets digitala strategi, som syftade till att forma livslångt lärande och ge barn tillgång till digitala resurser, på grund av kritik från remissinstanser. I juni tog regeringen också beslut om att avbryta planerna på att digitalisera de nationella proven i årskurs 3, trots att skolorna redan hade påbörjat övergången. Beslutet att digitalisera proven togs ursprungligen 2017 för att underlätta administrationen och främja en mer rättvis bedömning av elevernas kunskaper genom central rättning.

År 2022 justerades Skollagen för att förbjuda användning av mobiltelefoner till annat än skolarbete under lektionstid. Den gav även rektorer och lärare möjlighet att besluta om totalförbud av mobiler under skoldagen. I december 2023 rapporterades det att regeringen och Sverigedemokraterna är överens om att skärpa lagen ytterligare för att helt förbjuda mobilanvändning i skolan.

I Kungsbacka införde några skolor sådana totalförbud under 2023. På Kapareskolan tog det i syfte att minska kränkningar (tidigare har konflikter filmats och spridits via sociala medier), förbättra studieron på lektionerna och öka den sociala närvaron mellan eleverna på rasterna. Rektorn upplever att effekterna huvudsakligen har varit positiva, men mobilförbudet har inte varit populärt bland de flesta elever. De menar att det minskar deras frihet, trygghet och möjlighet att kommunicera med vänner. Mobilerna var också användbara till skolarbeten och för att hålla koll på schemat och skoluppgifter. Vissa tycker att det är jobbigt att behöva vara social i den fysiska världen en hel dag och behöver mobilen för att koppla av. Eleverna menar att de vuxna jämför med normer från en svunnen tid och borde förstå att tiderna har förändrats.

Är mobilförbud rätt väg att gå?

Några andra hälsorelaterade trender

- En enkät bland vårdcentraler visar att många söker vård för banala åkommor. Det gäller särskilt 18–40 åringar, som saknar vana av egenvård. Den ökade efterfrågan på vård för mycket lätta besvär kopplas till tillgängligheten för digitala vårdbesök via video eller chatt. Vårdcentralerna rapporterar även att vissa patienter ”shoppar runt” bland vårdgivare tills de får önskad vård, vilket kan tränga undan andra patienter och öka arbetsbelastningen för vårdpersonal.
- Rökningen har minskat och Sverige har en av de lägsta andelarna dagliga rökare i Europa, 5,8 procent. Däremot ökar användningen av snus och e-cigarett, särskilt bland unga kvinnor. Karolinska institutet har pekat på ojämlikhetsfaktorer där grupper med lägre utbildning och från utsatta områden i högre grad röker. I Kungsbacka är även vitt snus, en tobaksfri nikotinprodukt, en trend bland ungdomar.
- En rapport från Livsmedelsverket visar att svenskar köper mindre frukt och grönsaker på grund av stigande matpriser. Bland dem med lägre inkomster påverkas köpvanorna mest, vilket på sikt kan leda till ojämlik hälsa. Livsmedelsverket påpekar att frukt och grönt minskar risken för fetma och sjukdomar. Endast två av tio äter tillräckligt enligt rekommendationen om 500 gram per dag.
- Konsumtionen av energidryck har däremot ökat kraftigt. Det senaste året drack svenskarna 74 miljoner liter, vilket är mer än fyra gånger så mycket som 2010. Livsmedelsverket har varnat för att energidrycker inte bara kan leda till för högt sockerintag, utan också sömnbrist och hjärtklappning. Barn och unga får lättare negativa effekter än vuxna eftersom de väger mindre och inte är vana vid koffein.
- Sommaren 2023 publicerades nya nordiska näringsrekommendationer (NNR), som för första gången inte bara betonar hälsosam kost utan även tar miljö- och klimathänsyn. De rekommenderar invånarna att huvudsakligen äta växtbaserad kost som grönsaker, frukt, bär, baljväxter, potatis och fullkorn. Konsumtionen av rött kött bör minskas både av hälso- och miljöskäl. I stället bör intaget av fisk och nötter ökas.
- Folkhälsoorganisationer och kostchefer från olika kommuner har i opinionsartiklar framhållit att skolmaten har en kompensatorisk roll för att ge alla barn en näringsrik och varierad kost, som de kanske inte får hemma. De har kritiserat kommunpolitiker som vill införa makaroner och köttbullar som ett dagligt alternativ i skolmatsalen, eftersom det strider mot forskning om vad som främjar barns hälsa. De anser att barn behöver matträna för att lära sig äta allsidigt och uppskatta olika smaker.

Svenskarna dricker
74 miljoner liter
energidryck per år.

Flexibelt arbete

Arbetsmarknaden är turbulent. Globalisering, demografiska förändringar och strävan efter en grönare ekonomi bidrar till att gamla jobb försvinner eller förändras avsevärt. De nya jobb som tillkommer kräver andra kompetenser. När arbetsmarknaden förändras i snabb takt skapas även fler valmöjligheter för individen. Fortbildning och omskolning blir det nya normala och färre kommer att vara en arbetsplats trogen under hela sitt yrkesliv.

Detta ställer högre krav på att varje enskild individ ska kunna hantera nya yrkesvägar och utbildningsval utifrån sina intressen och förutsättningar i förhållande till arbetsmarknadens behov. Vuxna och framför allt unga behöver rustas med särskilda kompetenser som ger dem förutsättningar att hantera sin position på den alltmer föränderliga och komplexa arbetsmarknaden.

Dagens unga kommer att behöva genomföra fler yrkes- och utbildningsval än tidigare generationer. De kommer därmed behöva mer kunskap om arbetsmarknaden och arbetslivet i stort. Troligen krävs det också nya former av stöd för att finansiera flera utbildningar under ett arbetsliv.

Enligt OECD:s (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling) Pisaundersökning 2018 är tonåringars karriärambitioner ofta snäva, oklara och påverkade av deras sociala bakgrund. Undersökningen visar att alltför få tonåringar har tillgång till den vägledning de behöver för att fatta välgrundade beslut om framtiden. Många har förtuffade meningar eller dålig kunskap om studie- och yrkesvägar, vilket bidrar till kompetensbrist och risk för avhopp från utbildningar. Kungsbacka tycks ändå ha ett bra läge och finns bland de 10 kommuner i Sverige som har lägst andel unga (16–29 år) som varken arbetar eller utbildar sig. Detta enligt en sammanställning från 2023 från Myndigheten för Ungdoms- och CIVILSAMHÄLLESFRÅGOR.

Idag ser vi att många svenska ungdomar skjuter på sina utbildningsval så långt de kan. De försöker hålla dörrarna öppna genom att välja en ”bred” gymnasieutbildning i stället för en ”snäv” yrkesinriktad gymnasieutbildning. Detta leder till att många företag som idag eftersöker personal med en specifik gymnasiebakgrund har stora svårigheter att hitta rätt kompetens. Enligt en undersökning av ManpowerGroup upplever 77 procent av svenska arbetsgivare att det är svårt att hitta personer med rätt kompetenser till verksamheten, vilket är högsta siffran på 17 år.

Coronapandemin bidrog till en ökad digitalisering och kraftigt ökat distansarbete i många länder. I Sverige uppmanade Folkhälsomyndigheten de som hade möjlighet att jobba hemifrån. Som mest var det cirka 40 procent som helt eller delvis gjorde det. Efter pandemin har en viss grad av distansarbete blivit ett nytt normaltillstånd i vissa branscher. Inom många akademiska yrken, särskilt inom IT-sektorn, förväntar sig nu många stor flexibilitet när det gäller var deras arbetsuppgifter utförs.

Inom många andra akademikeryrken är det nu mycket vanligt med hybridarbete, att varva distans med jobb på arbetsplatsen. De flesta undersökningar visar att distansarbete både uppskattas av arbetstagarna och bidrar till ökad produktivitet. Arbetstagarna uppskattar ökad självständighet, minskad restid och får lättare att få ihop livspusslet. Till de negativa sidorna hör minskad social interaktion, mindre gruppsammanhållning och risk för gränslöshet (vissa studier har visat att de som distansarbetar gör längre arbetsdagar hemifrån än på kontoret).

Varannan arbetsgivare i privat sektor har ändrat sina regler för att ge fler möjlighet att arbeta på distans. Men generellt vill arbetstagare jobba hemifrån i större utsträckning än arbetsgivaren vill låta dem göra det, även om glappet har minskat.

Varannan arbetsgivare i privat sektor har ändrat regler för att ge fler möjlighet att arbeta på distans.

Under 2023 har flera amerikanska teknikjättar krävt att de anställda ska återgå till arbetsplatsen, åtminstone delvis. Både Amazon och Google vill nu att personalen arbetar på ett kontor tre dagar i veckan (även om vissa kan ansöka om att arbeta helt på distans). Anställda på Amazon har protesterat mot de ökade kraven att vara på plats och menar att arbetsmoralen påverkas.

Twitter/X har tidigare tillåtit alla anställda att distansarbeta på obestämd tid, men den nya ägaren Elon Musk har sagt att fjärrarbete inte längre är tillåtet, förutom i särskilda fall som han personligen måste godkänna.

Kungsbacka kommun har som arbetsgivare antagit en generellt positiv inställning till distansarbete. Vi betraktar det som en konkurrensfördel för att behålla och locka kompetens. Det möjliggör också att öka rekryteringen från andra delar av landet eller till och med internationellt. Till skillnad från många svenska myndigheter har vi inte rekommenderat ett visst antal veckodagar på kontoret och/eller på distans. Det är i stället arbetsuppgiften och samarbetet med andra som avgör om det är möjligt eller lämpligt att arbeta på distans. Majoriteten av de kommunanställda har inte arbeten som kan skötas på distans. Men våra interna undersökningar har visat att de som distansarbetar upplever bättre fokus, ökad livskvalitet och minskad stress.

Enligt rörelsedata från Telias mobilnät är måndagar och fredagar de veckodagar då flest svenskar jobbar på distans, medan torsdagar är den dag då flest är på kontoret.

Kommer vi arbeta mindre i framtiden?

Sedan pandemin har synen på arbete och arbetstid förändrats och idéer som förr betraktades som orealistiska testas nu på allt fler arbetsplatser. En tydlig sådan trend internationellt är fyradagars arbetsvecka. Idén går ut på att arbeta färre timmar per vecka, men med samma lön och resultat. Förhoppningen är att se ökning i välbefinnande, hälsa och produktivitet för de anställda, men även lägre kostnader och miljöpåverkan för arbetsgivarna.

Den spanska regeringen startade ett pilotprojekt i mars 2023 där cirka 200 företag ska testa fyradagars arbetsvecka med bibehållen lön under tre år. Projektet är inspirerat av framgångsrika försök i länder som Island och Nya Zeeland. Teknikjätten Microsoft i Japan har genomfört ett experiment med fyradagars arbetsvecka för sina anställda som ska ha lett till både ökad produktivitet och minskad elförbrukning.

Under 2023 genomfördes också det hittills största brittiska pilotprojektet av detta slag. Omkring 70 företag erbjöd 3300 arbetare en 20-procentig minskning i arbetstid utan löneminskning. Experimentet visar att de anställda upplever högre nivåer av välbefinnande, engagemang och tillfredsställelse. En stor majoritet av företagen har rapporterat att de som har testat är lika eller till och med mer produktiva som de som arbetade fem dagar i veckan.

Det kan tyckas förvånande, men de flesta studier tyder på att det inte finns någon självklar koppling mellan arbetstid och produktivitet. I det tidiga industrisamhället var sex dagars arbetsvecka normen, och arbetsdagarna var långa. Att fem dagars arbetsvecka populariserades brukar tillskrivas fackliga kampanjer, men även personer som bilmagnaten Henry Ford, som noterade att hans arbetare blev mer produktiva när de fick ledigt även på lördagar. Vissa menar nu att femdagarsveckan är mindre lämplig i ett samhälle där arbetet kräver mer kreativitet och innovation. En studie av Melbournes universitet fann till exempel att för män och kvinnor över 40 år försämrades den kognitiva förmågan när de jobbade mer än 25–30 timmar per vecka.

I Sverige sänkte vi arbetstiden successivt under 1900-talet, fram till år 1973. Alla svenska arbetstidsförkortningar på samhällsnivå (såsom färre arbetstimmar och lagstadgad semester) har följts av en ökning av samhällets produktivitet och BNP. Ett vanligt argument för förändring är att dagens norm har många osynliga kostnader, i form av att bidra till stress, utbrändhet, ojämlikhet, för lite tid med våra barn med mera. Liknande argument brukar anföras för experiment med kortare arbetsdagar, som var mer populärt i Sverige på 2010-talet än idag. Ofta har dessa experiment lett till förbättrad arbetsmiljö och färre sjukskrivningar, men frågan om ekonomisk vinsthemtagning är komplex. Om en reform på kommunnivå leder till att fler kommer ut i arbete är det staten som sparar pengar på minskad a-kassa, medan kommunens kostnader istället kan öka.

Personliga värderingar verkar spela en stor roll i synen på för- och nackdelar. Många som har maktpositioner tenderar själva att arbeta långa timmar och därför se det som normalt. Men hur mycket tid människor lägger på arbete skiljer sig mycket åt mellan olika länder. Enligt statistik från Eurostat har svenskar en av de längsta arbetsveckorna i Västeuropa, och klart längst i Norden. En genomsnittlig vecka jobbar heltidsanställda svenskar flera timmar mer än till exempel finnar och danskar.

Försämrad privatekonomi

Priserna började stiga under pandemin eftersom produktionen av varor och tjänster minskade. När restriktioner lyftes världen över har utbudet ännu inte hunnit matcha efterfrågan. Knappt hade pandemin börjat ebba ut innan Rysslands invasion av Ukraina drev upp priserna på drivmedel, livsmedel och många andra varor. Sanktionerna mot Ryssland har även lett till ökade kostnader för lantbrukare och matproducenter. Matpriserna fortsatte att stiga under 2023.

Inflationen började stiga kraftigt under 2022 och nådde en toppnotering på 10,2 procent i december 2022, den högsta på 32 år. För att bromsa inflationen höjdes styrräntan och Sverige fick plusränta för första gången sedan 2014, vilket leder till ökade låneräntor. Omkring årsskiftet 2023 rapporterade Konjunkturinstitutet att Sverige gick in i en lågkonjunktur. Det innebär att ekonomin krymper, arbetslösheten ökar och löntagarnas köpkraft minskar. Löneökningarna sedan 2014 har i princip försvunnit.

Under 2023 har flera experter uttryckt en förväntan att inflationen lugnar sig och vi når ett nytt "normaltillstånd" omkring 2025. Men redan i december 2023 tycktes inflationstrycket ha avtagit och flera banker sänkte sina boräntor. Det är dock inte sannolikt att vi kommer att gå tillbaka till nollräntor.

Svenska hushåll har under många år vant sig vid mycket låga boräntor och är högt skuldsatta jämfört med många andra länder, enligt SCB. Inom EU har endast Luxemburg och Danmark högre lån per invånare. Under flera decennier har svenska hushåll ökat sin skuldsättning eftersom det har varit enkelt och billigt att få lån. Men nu går skuldkvoten neråt för första gången sedan den ekonomiska krisen på 1990-talet. Sverige ligger dock fortfarande på tredje plats bland de länder som har högst skuldsättning per invånare i EU. Den största delen består av bostadslån.

I genomsnitt har invånarna i Kungsbacka ett gott utgångsläge. Kungsbackas hushåll har en av landets högsta belåningsgrader för fastigheter, men också en av landets högsta disponibla inkomster. Vid årsskiftet 2023 var Kungsbacka en av de fem kommuner i landet som har lägst andel med skulder hos Kronofogden (1,7 procent).

Antalet personer som får ekonomiskt bistånd i Sverige minskade år 2023 till den lägsta nivån sedan 2008. Enligt en rapport från Socialstyrelsen fick 4,3 procent av befolkningen bidrag under 2023. I Kungsbacka ligger den siffran på omkring 0,5 procent.

Utmaningar och möjligheter

- **Det nya samhällskontraktet:** Vilken service kan invånare förvänta sig av kommuner i framtiden? Vad kommer Kungsbacka kommun inte längre att göra? Hur kommer människor att reagera?
- **Ökningen av äldre:** Hur påverkas samhället av en åldrande befolkning? Vad kan vi göra för att få både de äldre och andra grupper att bidra till välfärden?
- **Mångfald:** Hur väl speglar vår organisation och ledning kommunens invånare? Vad gör det för skillnad?
- **Hälsa:** Vilken roll ska Kungsbacka kommun ha när det gäller att främja invånarnas fysiska och psykiska hälsa? Vad är viktigt för att förebygga sjukdomar och öka vår livskvalitet?
- **Arbete:** Vad kan vi göra för att glappet mellan individers utbildning och arbetsmarknadens behov ska minska? Vad innebär "flexibelt arbete" för dig? Kommer samhällets syn på arbete att förändras i framtiden? Hur tror du att arbetslivet ser ut om en generation?
- **Ekonomi:** Vad förändrar vi när vi får minskade resurser? Vad borde vi göra?

Globalisering

I många decennier har världens samhällen blivit alltmer integrerade, både ekonomiskt och kulturellt. Människor, produkter och information har rört sig allt friare över nationsgränserna och internationella samarbeten har ökat. Detta har lett till en ökad tillgång till varor och tjänster och ett allmänt ökat välbefinnande. Det har också lett till ökade klyftor, större miljöpåverkan och förflyttning av makt. Idag dominerar ett fåtal stora företag världsmarknaden och har kontroll över många grundläggande funktioner i våra samhällen. Sedan några år tillbaka har det dock funnits tendenser till ökad protektionism. Handelskonflikter har hindrat det fria flödet över gränserna och nationalismen har ökat i många länder.

Vi ser nu en förskjutning av makt från väst till öst, vilket utmanar den tidigare etablerade världsordningen där USA hade stor dominans. Samtidigt försöker framväxande stormakter som Kina och andra att underminera internationella normer, och multilaterala institutioner som FN och Världsbanken får mindre stöd. Säkerhetsfrågor och ekonomisk politik blir alltmer sammanvävda och påverkar hur länder och regioner agerar. Länder som USA och Kina använder ekonomiska medel och allianser för att få stöd inom internationella institutioner. Även länder som Ryssland, Turkiet och Saudiarabien använder olika strategier för att främja sina utrikes- och säkerhetspolitiska mål.

Världen har de senaste åren präglats av konflikter och minskad demokrati. Frågan är om EU har potentialen att stärka den europeiska självständigheten mitt i den intensiva ekonomiska striden mellan stormakterna om teknologisk dominans. Om handelsflöden begränsas kan detta också påverka försörjningen av nödvändiga varor och tjänster för kommuner och regioner. Vi ser att handel, utbyten och samarbete sker inom mer avgränsade sammanhang och regioner än tidigare. Mycket tyder på att detta är en utveckling som kommer fortsätta i samma riktning, vilket påverkar både kommuner och näringsliv. Även om globaliseringen formas om, fortsätter den ha stor påverkan på Kungsbacka både ekonomiskt, kulturellt och politiskt.

Osäkert världsläge och högt terrorhot

Kriget i Ukraina ledde till Sveriges största säkerhetspolitiska förändring på många decennier eller rentav århundraden. Vi har övergivit den neutralitetspolitik som präglade landet i många generationer och ansökt om medlemskap i militäralliansen Nato.

Tillsammans med desinformationskampanjer och koranbrändningar har det lett till att Sverige nu, med statsministerns ord, upplever det allvarligaste säkerhetspolitiska läget sedan andra världskriget. I augusti 2023 höjde Säpo terrorhotnivån till 4 (högt hot) på en femgradig skala. Sedan år 2016 hade vi legat på nivå 3 (förhöjt hot). Länder som USA, Kanada, Storbritannien och Nya Zeeland har varnat sina medborgare för att resa till Sverige på grund av den höga terrorhotnivån.

I övriga världen ser vi en ökad satsning på kärnvapen, nedrivna nedrustningsavtal och intensifierad aktivitet vid testanläggningar, vilket pekar på pågående kärnvapenkapprustning. Med enorma kostnader på 1,5 biljoner dollar för USA:s uppgradering av kärnvapenarsenalen och Rysslands motsvarande ansträngningar, varnar experter för en farligare global situation med skärpta konflikter mellan stormakterna.

Det bedrivs också alltmer underrättelseverksamhet mot Sverige. Det osäkra världsläget kan påverka Kungsbacka kommun på många sätt framöver. Förutom de rent ekonomiska effekterna så ökar betydelsen av beredskap inför olika typer av kriser och hot, inte minst cyberbrott. Kommun, näringsliv och invånare blir alltmer sårbara för cyberattacker. En mer omfattande reglering från EU gör att det krävs större satsningar från kommuner för att leva upp till de lagkrav som ställs gällande informationssäkerhet. När EU skapar regleringar och höjer sin beredskap mot cyberbrott, så påverkar det kommuners verksamhet och handlingsutrymme. Det påverkar också i hög grad våra kostnader för IT-lösningar och våra möjligheter att nyttja ny teknik.

Ukrainska protester vid ryska ambassaden vid i London 2022.

Vad är BRICS?

Globaliseringen har lett till framväxten av nya maktcentra, som har stor inverkan på den globala ekonomin och därför även på Sverige. Organisationen BRICS grundades år 2009 för att utmana USA och västvärldens finansiella dominans. BRICS fokuserar främst på ekonomiskt samarbete, handel och utveckling, och har talat om att inrätta egen valuta. Gruppen består idag av elva länder, inklusive Brasilien, Ryssland, Indien, Kina samt Sydafrika, som gick med 2010. Tillsammans representerar de 42 procent av världens befolkning och en fjärdedel av den globala ekonomin.

Från och med 1 januari 2024 har sex andra länder bjudits in att gå med: oljejättarna Iran, Saudiarabien och Förenade Arabemiraten, samt Egypten, Argentina och Etiopien, en av Afrikas snabbast växande ekonomier. Ytterligare 16 länder har ansökt om medlemskap och ännu fler har uttryckt intresse för att gå med i gruppen, i hopp om att få tillgång till utvecklingsfinansiering och öka handel och investeringar.

Brasilens president Lula da Silva, Kinas president Xi Jinping, Sydafrikas president Cyril Ramaphosa, Indiens premiärminister Narendra Modi och Rysslands utrikesminister Sergey Lavrov under BRICS Leaders Retreat Meeting i Johannesburg i Sydafrika den 22 augusti 2023.

Analytiker menar att västvärlden underskattar hur mycket gemensamma intressen dessa länder har, och deras nära band till Ryssland. Indien är till exempel beroende av ryska försvarslieferanser. Även det historiska arvet spelar in. Sovjetunionen stöttade till exempel ANC i Sydafrika både ekonomiskt och militärt under en period när USA och Storbritannien gav sitt stöd till apartheidstyret. BRICS är också tilltalande för länder som blev missnöjda med den globala ordningen under coronapandemin, när rikare länder var snabba att lägga beslag på vacciner till sig själva.

Utvidgningen av BRICS kan få långtgående geopolitiska och ekonomiska konsekvenser.

Global konkurrens och risk för varubrist

Sverige och Kungälv har redan drabbats av varubrist och ökade kostnader inom ett flertal områden. Allt tyder på att Kungälv kommer fortsätta behöva hantera varubrist på grund av fortsatta störningar i de globala leverantörskedjorna. Det kan ske på grund av politiska konflikter, naturkatastrofer eller andra oväntade händelser. Då kan det bli svårt att få tillgång till nödvändiga varor och resurser som mediciner, livsmedel och energi. Som kommun kan vi arbeta aktivt med att säkra viktiga försörjningsflöden genom avtalsvillkor som ställer krav på viss lagerhållning eller att en alternativ vara ska kunna levereras vid avbrott i en leveranskedja. Satsningar på lokal ekonomi och lokal produktion kan minska sårbarhet i ett osäkert globalt läge, men riskerar också att öka kostnader.

Samtidigt finns det fortfarande stora möjligheter inom internationell handel och ekonomiskt samarbete. Globala handelsavtal och andra ekonomiska samarbeten kan påverka svenska kommuner genom att underlätta export och import av varor och tjänster. Det kan också skapa möjligheter för företagsetableringar och investeringar från utlandet, vilket kan bidra till ekonomisk tillväxt och sysselsättning.

Nya marknader för handel och rekrytering

Globaliseringen ger möjlighet för företag i Kungälv att nå ut till nya målgrupper och expandera sin verksamhet. Genom att dra nytta av handelsavtal och internationella samarbeten kan kommunen öppna upp för nya affärsmöjligheter och ekonomisk tillväxt. Kommuner kan dra nytta av de positiva sidorna av globaliseringen genom att nya möjligheter att rekrytera öppnas upp. Många regioner har också redan börjat nyttja möjligheten att köpa tjänster som kan utföras på distans från svenska företag som är lokaliserade i andra tidszoner för att minska personalbehov på natten, exempelvis analys av röntgenbilder i Australien.

Globaliseringen kan också leda till en ökad internationell turism. Kungälv kan dra nytta av detta genom att marknadsföra sin unika natur, kultur och attraktioner för att locka besökare och skapa en växande besöksnäring. Besöksnäringen kan i bästa fall ge markägare nya intäktskällor som stimulerar ett mer hållbart nyttjande av naturresurser, exempelvis att satsa på lövskog och hyggesfritt brukande.

Globala insatser för att hantera klimatförändringar och främja hållbar utveckling kommer att påverka svenska kommuner. Det kan innebära att kommuner behöver anpassa sina infrastrukturer, stadsplanering och energisystem för att minska koldioxidutsläpp, främja förnybar energi och främja hållbarhetsprinciper i samhällsplaneringen. Kommunerna har även ett ansvar att göra hållbarhetsinsatser utifrån nationell lagstiftning. Ett exempel på detta är att det i grundlagen står att det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Globaliseringen kan leda till ökad internationell handel och transporter, vilket kan medföra en ökad miljöpåverkan. Det är en utmaning för både Kungälv kommun och näringslivet att hantera och minska denna miljöpåverkan genom att främja hållbarhetsinitiativ och hållbar utveckling. Ökad kännedom om stora miljöproblem i andra länder kan leda till uppgivenhet och lägre motivation för att ta itu med lokala problem. Samtidigt skapar klimatförändringar nya möjligheter för näringslivet, innovation och entreprenörskap. Klimatförändringar kan exempelvis skapa radikalt förändrade förutsättningar för produktion inom jordbruk. Ett exempel på detta är att vinproduktion i Kungälv har blivit möjlig tack vare varmare och torrare klimat.

Globaliseringen leder också till ökad konkurrens mellan olika regioner och städer för att attrahera investeringar och medarbetare. Kungälv måste vara konkurrenskraftigt och erbjuda attraktiva

förhållanden för företagsetableringar och arbetskraft för att inte hamna efter andra regioner. Trots arbetslöshet har företagen redan idag svårt att rekrytera, en utveckling som riskerar att förvärras i snabb takt. Utbildningsområdet behöver ligga flera steg före i anpassningen till nya förutsättningar som skapas i vårt framtida samhälle efter den kraftiga omställning vi står inför.

A woman wearing a brown vest over a striped shirt and a dark cap is bent over in a field, tending to a variety of flowers. The field is filled with purple chives in the foreground and white dill-like flowers in the middle ground. The background shows a blurred green field and trees under a bright sky.

Kan ökad globalisering leda till fler turister vid våra besöksmål?

Kunskapsutbyte och innovation över gränser

Sammankopplingen mellan länder ökar också möjligheterna att samarbeta med internationella partners inom offentlig förvaltning, forskning, innovation och teknologi. Genom att dela resurser och samarbeta över nationsgränser kan samverkan och utveckling främjas, och innovativa lösningar utvecklas. Globaliseringen och samarbete inom EU möjliggör för kommuner att delta i internationella kunskapsnätverk och samarbeten. Detta kunskapsutbyte och samskapande gör det möjligt att dra nytta av lösningar som redan skapats och visat sig vara framgångsrika, vilket kan gynna både näringsliv och offentlig sektor i Kungsbacka.

Civilsamhället kan också stärkas genom en utökad global samhörighet mellan både invånare och medarbetare med liknande värderingar och intressen. I stället för att vara ett fåtal enskilda personer finns det möjligheter att ingå i en global rörelse. Detta skapar i sin tur förutsättningar för att civilsamhället ska kunna vara mer aktivt i att utveckla hållbara lösningar på lokala problem. Det finns redan många exempel på att de nya generationer som har en vana att spela datorspel i en global gemenskap har samarbetat för att hitta lösningar på gåtor inom forskning eller hittat nya typer av lösningar på olika samhällsproblem.

I den nya sammankopplade världen kan språklig mångfald bli en allt viktigare konkurrensfördel. Den ökade migrationen kan påverka sammansättningen av invånare i svenska kommuner och innebär en ökad kulturell och språklig mångfald när det gäller invånare och näringsliv. Utvecklingen kan också öka risken för splittring och polarisering mellan olika grupper. Det skapar utmaningar när det gäller att främja integration, kommunikation och samarbete mellan olika kulturer och språk. Men språkkunskaper och kunskaper om andra kulturella perspektiv kan vara en kritisk framgångsfaktor för att ge svenskt näringsliv tillgång till helt nya målgrupper, och nyanlända kan också bidra med arbetskraft och minska kompetensbrist.

Språket är också en bärare av kultur och värderingar. Länder som Kina har förbjudit engelskundervisning och Ryssland överväger samma åtgärd, samtidigt som automatiska översättningsverktyg blir allt bättre. Dessa händelser väcker frågor om ökad global polarisering och hur kunskaper och användning av språk påverkar den information som människor uppfattar och tar till sig. Idag är arabiska Sveriges näst största språk. Användningen av det svenska språket minskar samtidigt som vi ställs inför utmaningar gällande språkets roll i globala och regionala sammanhang. Att balansera användning av det svenska språket med de arenor där engelskan blivit normen blir avgörande för att möta dessa utmaningar och främja en sammanlänkad värld, samt stärka demokratiska och inkluderande värderingar.

Globala säkerhetsshot och nya affärsmodeller

Ett begränsat antal amerikanska teknikföretag innehar en dominerande position på världsmarknaden, och de har därmed stor inverkan på den globala ekonomin och finansmarknaderna. Dessa företag styr i hög grad börsen och har en betydande ledning i teknikutvecklingen. De kontrollerar också molnet där enorma mängder data analyseras och lagras. Under pandemin har teknologibranschen genomgått snabba förändringar och de stora aktörerna har kunnat förstärka sin redan dominerande ställning.

Denna utveckling har gett upphov till ökad debatt, både i Europa och Nordamerika, om konsekvenserna av de globala teknikföretagens växande dominans i världsekonomin. Diskussionen rör dels behovet av ökad reglering av företagens verksamhet för att säkerställa skatteintäkter och förbättrade arbetsvillkor. Det handlar också om farhågor att en liten grupp stora företag kan hämma konkurrens, innovation och tillväxt. Det finns även oro över att dessa dominanta företag kan komma att äga den digitala infrastruktur som samhället i framtiden är beroende av, och att stater och myndigheter därmed förlorar kontrollen över grundläggande demokratiska principer och möjlighet att skydda

Ett begränsat antal amerikanska teknikföretag har en dominerande position på världsmarknaden.

Mark Zuckerbergs Meta, Elon Musks Tesla och X och Jeff Bezos Amazon är exempel på företag med enormt inflytande.

personlig integritet. Den pågående utvecklingen har redan gett upphov till helt nya affärsmodeller som offentliga organisationer behövt anpassa sig till och utvecklingen lär inte stanna nu så därför kommer krav på anpassningar att öka.

Den senaste globaliseringen och den snabba teknologiska utvecklingen har skapat en situation där nya affärsmodeller snabbt kan omdefiniera förutsättningarna för företag och samhällen, både lokalt och globalt. Förändringar i ett land kan få långtgående konsekvenser i helt andra delar av världen. Det kan handla om att teknisk utrustning från exempelvis Kina, Ryssland eller USA används på sätt som utgör en integritetsrisk för medborgare i andra länder. Desinformation från statligt styrda källor, kriminella nätverk eller individer kan påverka över nationsgränserna. Därför är en följd av den snabba digitala utvecklingen på den globala scenen också ökade krav på säkerhet. Bedömningen är att klyftan mellan digitalisering och säkerhet växer, både i Sverige och globalt, vilket på sikt kan öka hoten mot vårt samhälle.

Globaliseringen har påverkat det svenska näringslivet genom ökat utbyte med utlandet och större konkurrens. De senaste åren har den svenska kronan upplevt en nedåtgående trend, vilket ytterligare förstärker globaliseringens påverkan på det svenska näringslivet. Det har medfört prispress och ökad produktivitet, med tillgång till nya samarbetspartners och marknader som resultat. Den andra sidan av utvecklingen är att det skapats en ömsesidig sårbarhet. Ekonomin präglas i allt högre grad av snabbhet och sårbarhet på grund av ökad global och digital konkurrens. Detta innebär att Kungsbackas näringsliv och den kommunala verksamheten kan komma att utmanas plötsligt och oväntat av ny teknik, nya säkerhetshot, nya affärsmodeller och invånarens nya beteenden.

Risker med ny teknik kräver samverkan

I den globala kapplöpningen mellan teknik och juridik blir det allt tydligare att tekniken ständigt ligger långt före. Det finns en växande oro i världen som handlar om vad som kommer att hända när diktatorer, kriminella och terrorister får allt större möjligheter att få tillgång till avancerad AI-teknologi. Därför har medvetenheten ökat om behovet av att reglera och övervaka användningen av AI. Det är en viktig del av att förhindra potentiellt skadliga handlingar som kan komma att hota vår globala säkerhet.

Det blir smärtsamt tydligt hur nödvändigt det är att intensifiera arbetet inom digitalisering när det gäller etik och juridik. Det behövs för att inte Sverige och övriga världen ska drabbas av konsekvenser som skulle vara förödande för demokratiska samhällen och individer på både kort och lång sikt.

Vi står mitt i en kapplöpning mellan de som producerar mjukvara på den globala arenan och de som arbetar med att utveckla juridiska riktlinjer och lagar för det tekniska området. Det handlar också om att skapa medvetenhet och säkerhetskultur bland anställda och invånare.

Globaliseringen i kombination med vårt ökade beroende av el, digital teknik och ständig uppkoppling

Juridiken har hamnat på efterkälken i kapplöpningen med tekniken.

innebär också att arenan för brottslighet har vuxit snabbt. Detta innebär nya risker när det gäller internationella cyberattacker, såsom övertagande och styrning av uppkopplade enheter. Riskerna kommer fortsätta öka i takt med utveckling av smarta och uppkopplade städer och införande av 5G-teknik i mobilnäten.

Säkerhetsrisker är starkt kopplade till den ökade internationaliseringen och globala rörligheten. Därför är arbetet som görs inom bland annat inom EU inom etik och regleringar av teknikmarknaden en kritisk framgångsfaktor för att minska riskerna. Ett exempel på detta är ett gemensamt regelverk för användning av AI och förbud mot ansiktstigenkänning i övervakning av allmänna platser. Men det världsomspännande arbetet med att reglera AI har bara börjat. Om man misslyckas med att reglera AI kan det få betydande konsekvenser. Det handlar om etiska risker med integritetsintrång och diskriminering. Det handlar också om säkerhetsrisker som är särskilt viktiga inom kritiska områden som självkörande fordon, sjukvård och försvar. Det finns också betydande risker för ekonomisk obalans, där avsaknad av reglering kan leda till marknadsmonopol, arbetslöshet och ekonomisk instabilitet.

Arbetsmarknad i snabb förändring

Globalt förväntas migrationen öka framöver på grund av ekonomiska klyftor, konflikter och klimatförändringar. Den typ av invandring som Sverige förväntas få skiljer sig från arbetskraftsinvandring genom att den kräver större resurser från både staten och kommunerna. Sveriges efterfrågan på arbetskraft rankas högst i Europa, samtidigt som det finns en utbredd kompetensbrist med 2,5 arbetsökande per ledigt jobb. Denna brist är särskilt påtaglig inom tekniksektorn, och den ökande efterfrågan kan förvärra situationen.

Andra faktorer som kraftigt kommer att påverka arbetsmarknaden är ökad användning av artificiell intelligens. AI kommer radikalt förändra förutsättningarna på arbetsmarknaden och kan leda till färre arbetstillfällen och snabbt förändrad efterfrågan gällande kompetens och kunskaper. Därför blir utbildningsområdet en kritisk verksamhet för att förebygga långtidsarbetslöshet och minska bristen på kvalificerad arbetskraft som kan bromsa tillväxt i näringsliv och skapa hinder inom offentliga verksamheter.

När Kungsbacka utvecklas mot en mer mångkulturell kommun med fler nationaliteter påverkas också kommunens relation till omvärlden. En mer heterogen befolkning påverkar efterfrågan och utbudet av varor och tjänster. Det lokala utbudet jämförs allt oftare med internationellt utbud och prisläge, vilket utgör en utmaning och en möjlighet. Integrationen av nya invånare på arbetsmarknaden och inom utbildningssystemet är avgörande, men det finns också potential i att dra nytta av ny kompetens. Förändringar som övergången till livslångt lärande och automatisering genom artificiell intelligens påverkar arbetsuppgifter och organisationer. Företag och arbetsmarknad måste anpassa sig till dessa förändringar.

AI förväntas ha en drastisk inverkan på arbetsmarknaden genom att automatisera rutinmässiga uppgifter och skapa behov av nya färdigheter och arbetsroller samtidigt som den omformar många befintliga yrkesområden. Digitala verktyg för samarbete och distansarbete erbjuder nya möjligheter och flexibilitet för arbetsgivare att bemöta kompetensbrister på ett geografiskt oberoende sätt.

Hur kommer supervalåret 2024 att förändra världen?

Under 2024 kommer många viktiga val att äga rum runtom i världen. Vilka politiska krafter som vinner makten i olika länder och regioner kan få stor påverkan på världens utveckling i stort.

Trump och Biden gör än en gång upp om den amerikanska presidentposten.

I USA ser Donald Trump ut att bli republikanernas kandidat, trots att han är åtalad för en mängd brott av många olika slag. Om republikanerna segrar i valet är det troligt att vi ser en återgång till Trumps isolationistiska och nationalistiska agenda, ett nytt utträde ur Parisavtalet med mera.

Om Indiens parlamentsval leder till ny seger för premiärminister Modi och hans hindunationalistiska parti BJP kan det innebära en fortsatt marginalisering av landets muslimska minoritet och andra utsatta grupper. Det kan också leda till ökad konflikt med Pakistan i territoriella tvister.

Det är även EU-val. Sammansättningen i Europaparlamentet kommer att påverka ambitionsnivån i EU:s klimatpolitik, och hur mycket eller lite länderna samarbetar med varandra. Det kan också innebära ett ännu starkare motstånd mot Rysslands aggression i Ukraina – eller ett svagare. Fram till nu har EU uppvisat en historiskt stark enighet i frågan. EU har stängt av ledande ryska banker från Swift-systemet och fryst den ryska centralbankens tillgångar. För första gången har EU aktiverat sitt temporära skyddsdirektiv och gett över 5,3 miljoner ukrainare rätten till uppehållstillstånd. EU har också infört ett tiotal omgångar ekonomiska sanktioner mot Ryssland. Hur parlamentet ser ut nästa år kommer att ha en stor påverkan på Europas och Ukrainas framtid.

Enligt en opinionsmätning av Eurobarometer i augusti 2023 stödde 93 procent av svenskarna EU:s vapenleveranser till Ukraina. Det var den högsta siffran bland alla undersökta länder. I genomsnitt har två av tre medborgare i EU-länderna under lång tid varit positiva till vapenleveranserna, en utveckling som var svår att föreställa sig för bara ett par år sedan. Senare undersökningar tyder dock på att stödet minskade snabbt under hösten, kanske för att kriget i Gaza fick stort fokus. I november hade svenskarnas stöd sjunkit till 77 procent, och stödet inom EU till 57 procent.

Med tanke på de stundande valen har experter varnat för att samhället är illa rustat att hantera det växande problemet med desinformation, propaganda och manipulation. Särskilt AI-genererat innehåll utgör ett växande hot inom politiken. AI kan användas för att skapa deepfake-videor, sprida falska nyheter och påverka människors åsikter på sociala medier. Trots detta saknar många länder skydd mot AI-baserad påverkan på valprocessen. Valmyndigheter lider ofta av brist på resurser.

Europaparlamentets talman Roberta Metsola och Europeiska kommissionens ordförande Ursula von der Leyen under en konferens i juni 2022.

Utmaningar och möjligheter

- **Ökad beredskap:** Hur kan Kungsbacka öka sin beredskap för att hantera det ändrade säkerhetsläget? Hur påverkar det ändrade säkerhetsläget Kungsbackas invånare och företag?
- **Större konkurrens:** Vilka är de största utmaningarna för Kungsbackas företag i samband med hanteringen av varubristerna och ökad konkurrens? Hur kan vi möta dessa utmaningar?
- **Globala samarbeten:** Vad kan Kungsbacka göra för att dra nytta av nationellt och internationellt samarbete för att främja innovation och utveckling? Vilka är de mest lovande områdena för samarbete?
- **Nya affärsmodeller:** Hur kan vi förbereda oss på oväntade och snabba förändringar när det gäller våra invånares nya beteenden och företagares nya affärsmodeller?
- **AI:s inverkan på arbetsmarknaden:** Hur tror du att användningen av AI kommer att påverka olika arbetsområden inom kommunerna? Vilka utmaningar och möjligheter kan finnas i denna utveckling?

Klimat och miljö

Det blir varmare och blötare.

De senaste åren har vi fått alltmer kännbar effekt av klimatförändringar och miljöhot. Dessa utmaningar kommer inte att minska de närmaste åren. När åtgärder för både minskning av utsläpp och klimatanpassning prioriteras ner på internationell och nationell nivå riskerar det att leda till större kostnader på sikt, och som i högre grad får bäras av enskilda kommuner. Att bemöta samhällsstörningar till följd av extremväder ställer krav på kommunen att ha tillgängliga resurser för att kunna agera snabbt. Det kan innebära att medarbetare behöver ställa om och göra annat än sina ordinarie arbetsuppgifter.

Globalt riskerar klimatförändringarna att stärka ojämlikheter på både individuell nivå och mellan länder. Mest tydligt mellan de i globala södern som drabbas hårdast jämfört med oss i norr som inte påverkas lika allvarligt. Men även till exempel mellan de som jobbar inomhus respektive utomhus, de som har råd med luftkonditionering eller inte. I varmare länder ses redan sådana konflikter.

Vår påverkan på planetens motståndskraft sträcker sig bortom den globala uppvärmningen och klimatkrisen. En forskargrupp vid Stockholm Resilience Centre har identifierat nio planetära gränser för att upprätthålla en stabil och säker planet för mänskligheten. I augusti 2023 lyckades forskarna för första gången kartlägga alla nio gränserna. Sex av gränserna betraktas redan som överskridna. Förutom klimatförändringar handlar det även om förlust av biologisk mångfald, mängden kväve och fosfor som släppts ut i atmosfär och hav, färskvattenanvändning per person, kemiska föroreningar i miljön och procent av landarealen som används för jordbruk. Gränserna för havsförsurning och ozon och aerosol i atmosfären är ännu inte överskridna.

Miljöarbetet i Sverige innefattar sexton delmål med krav på regional rapportering. Halland har visat framsteg i tre av dessa mål: strålning, ozonskikt och klimatgasutsläpp, enligt en årsrapport från början av 2023. Däremot har inga förbättringar noterats i de övriga 13 målen, och i fyra fall har situationen försämrats jämfört med föregående år. Exploatering av tätortsnära natur är en utmaning för Halland. I synnerhet är transportsektorn en utmaning i Halland, där klimatgasutsläppen behöver minska snabbare. Man konstaterar också att starkare styrmedel krävs för att främja en klimatsmart konsumtion.

Klimatläget

FN:s klimatpanel IPCC släppte i mars 2023 sin sjätte sammanställning av tiotusentals vetenskapliga artiklar om klimatförändringarna och deras effekter. De konstaterar att jordens medeltemperatur redan har ökat med 1,1 grader jämfört med förindustriell tid, framför allt på grund av människans utsläpp från fossila bränslen. Ökningen låter inte så dramatisk, men det är den högsta på över 100 000 år, och den har framför allt skett under de senaste 50 åren. Och alla prognoser visar att temperaturen kommer att fortsätta stiga. Parisavtalets 1,5-gradersmål ser alltmer osannolikt ut. (I Sverige har temperaturen stigit ungefär dubbelt så mycket som den globala medeltemperaturen.)

Parisavtalet trädde i kraft 2016 och slår fast att den globala temperaturökningen ska hållas väl under 2 °C och att man ska sträva efter att begränsa den till 1,5 °C.

Enligt data från amerikanska myndigheter är planeten på väg mot förhållanden som inte har funnits på planeten sedan långt innan människan existerade. Omkring 40 procent av jordens befolkning lever på platser som bedöms vara särskilt sårbara för klimatförändringar. Den långsiktiga farhågan är att utsläppen kommer att nå en nivå som mänskliga civilisationer inte kan anpassa sig till. Hetta kan göra vissa delar av planeten obeboeliga.

Effekter redan idag är att nästan alla glaciärer minskar och havsnivån stiger. Framöver hotas miljontals människor av mat- och vattenbrist, när jordbruksmark blir obrukbar. Klimatförändringarna hotar också många ekosystem och kommer troligen att leda till utrotning av många djur- och växtarter. Att sådant som regnskogar, korallrev och våtmarker försvinner försämrar naturens motståndskraft mot klimatförändringar. Korallreven är till exempel inte bara en inkomstkälla för fattiga i många länder, utan skyddar också kuster mot erosion och dämpar effekten av vågor.

Vi kan inte längre undvika effekter av det förändrade klimatet, men ett snabbt agerande för att hålla nere temperaturökningen skulle kunna undvika de värsta konsekvenserna. Åtgärder för klimatanpassning som är effektiva vid relativt låga temperaturhöjningar kan ge direkt negativa konsekvenser om temperaturen ökar ytterligare. (Ett exempel är skyddsvallar mot stigande havsnivåer, som kan stänga inne regnvatten och leda till översvämningar.)

IPCC:s rapport påtalar att det är viktigt med en både snabb och stor minskning av utsläppen, i synnerhet av koldioxid, och omfattande åtgärder för att avlägsna koldioxid från atmosfären. Men i stället ökar utsläppen fortfarande. FN:s generalsekreterare António Guterres sa i september 2023 att världsläget "håller på att spåra ur" och kallade det internationella samfundets svar på klimatkrisen "fruktansvärt dåligt". Han har tidigare sagt att världens val står mellan kollektiv handling och kollektivt självmord.

Även om världens länder plötsligt skulle vidta kraftfulla åtgärder mot utsläppen kommer vi för överskådlig framtid att se allvarliga effekter av de klimatförändringar som redan pågår.

Extremväder i Europa och Sverige

Enligt en rapport från Meteorologiska världsorganisationen WMO är Europa den kontinent i världen som värms upp snabbast, mer än dubbelt så snabbt som världsgenomsnittet.

Under 2022 sattes nya temperaturrekord i tolv europeiska länder. EU:s Copernicus Climate Change Service (C3S) rapporterade att Europa hade sitt näst varmaste år någonsin och sin varmaste sommar någonsin. Den utvecklingen fortsatte under 2023. Redan i januari konstaterades ovanligt höga temperaturen i Europa – samtidigt som USA drabbades av rekordkyla.

Sommaren 2023 var den varmaste som någonsin uppmätts, och bedöms vara den varmaste som planeten har sett på omkring 120 000 år. Värmeböljan Kerberos ledde till temperaturen över 40 grader i länder som Spanien, Italien och Kroatien. Södra Europa förbereder sig nu på framtida torka och vattenbrist. Spanien godkände nyligen ett stödpaket på över 2 miljarder euro på grund av extrem torka. I Frankrike har vattenrestriktioner, inklusive förbud mot vissa typer av pooler, väckt debatt.

Under sommaren drabbades också stora delar av Italiens Emilia-Romagna-region av omfattande översvämningar efter kraftiga regnfall, de värsta på 100 år. Cirka 20 000 människor tvingades lämna sina hem och 13 personer dog. Mer än 200 jordskred inträffade i regionen.

I Sverige hade ovädret Hans i augusti 2023 en betydligt mindre dramatisk effekt. Men ändå ledde det till översvämningar, broras, evakueringar och isolerade samhällen. Försäkringsbolag rapporterade om tusentals skadeanmälningar från Sundsvall i norr till södra Skåne, vilket beskrevs som helt unikt. Bolagen påpekade att skadorna var extremt mycket värre än vad de sett vid tidigare extremväderhändelser. En insikt som var ny för många var extremvädrets stora påverkan på trafiken. Över 100 vägar stängdes av till följd av Hans.

Vi har alltid haft oväder, men forskarna är överens om att den här typen av oväder förstärks av klimatförändringarna. Utan den globala uppvärmningen hade ovädret Hans varit mindre intensivt och med avsevärt mindre nederbörd.

De senaste decennierna har Sverige sett högre medeltemperatur, stigande havsnivåer, mer regn (med tillhörande översvämningar) och fler fall av torka och bränder. Vi kan förvänta oss att alla dessa kommer att fortsätta öka de närmaste åren och decennierna. Västsverige hör till de delar av landet som väntas se störst ökning av nederbörd. I Halland kan ökade havsnivåer på sikt även leda till kusterosion.

Forskare vid Göteborgs universitet varnar för att värmestress bland förskolebarn kan bli allt vanligare i takt med fler heta sommarkvar. Studier med GPS, pulsmätare och värmekameror på förskolegårdar visar att solskyddet är otillräckligt. Värmen kan leda till trötthet och koncentrations svårigheter, och i extrema fall till hälsorisker. Bristen på tillräcklig skugga på de granskade förskolegårdarna oroar forskare.

För Sveriges del behöver inte temperaturökningen bara vara av ondo. Våra jämförelsevis svala somrar kan göra oss till ett attraktivt turistmål när södra Europa blir för varmt. (Än så länge har dock inte värmerekorden på kontinenten lett till ökade turistströmmar.) Mindre kalla vintrar ökar risken för skadeorganismer, men minskar också risken för halka.

Ökad nederbörd sätter ytterligare press på Kungsbackas system för vatten och avlopp. Branschorganisationen Svenskt Vatten har varnat för att många kommuner står inför ökande ekonomisk risk i samband med översvämningar. Det beror på att vattensystem inte är gjorda för att klara av kraftiga skyfall. Enligt branschstandard bör vattenledningar kunna hantera ett statistiskt 10-årsregn, och om de inte klarar detta ansvarar kommunen för skadorna. Skador från översvämningar i källare kopplas ofta till brister i VA-systemet, där försäkringsbolagen kan kräva ersättning från kommunen.

Kungsbacka får redan många kraftiga skyfall och vårt kustnära läge gör kommunen potentiellt sårbar. När IVL Svenska Miljöinstitutet rankade kommunernas klimatanpassningsarbete år 2023 hamnade vi på plats 61 av 194 kommuner.

Kungsbackaån svämmar över med jämna mellanrum, men framöver får vi räkna med att det sker i tätare intervaller.

För att minska sårbarheten behöver kommuner även anpassa sin infrastruktur, bostadsplanering och landskapsförvaltning. Åtgärder som grönområden, skyfallsdammar och höjdsättningar kan hjälpa till att hantera dessa utmaningar. I vissa kommuner sker större projekt. Vansbro kommun har till exempel byggt en tre kilometer lång vall för att skydda staden mot översvämningar. Nationella expertrådet för klimatanpassning har konstaterat att de statliga anslagen skulle behöva öka kraftfullt, men de har i stället minskat i senaste budgeten.

Det är fastighetsägare som har ansvar för att klimatanpassa sin byggnad, vilket kan försvåra kommunens möjligheter att genomföra åtgärder där de ger störst effekt. För att undvika skador behöver kommunerna samarbeta med fastighetsägare för att planera och genomföra åtgärder som exempelvis fördröjer och omhändertar nederbörden.

Kvicklera är en speciell typ av lera som finns i Västsverige och är relativt stabil men kan bli mycket lös om den utsätts för vibrationer eller ökad belastning. Flera stora skred i Västsverige är av kvickleretyp. En geoteknisk undersökning av ett bostadsområde i Anneberg har visat att det finns kvicklera och att ett tiotal hus ligger i riskzonen för lerskred. Närmast ån finns det redan aktiv erosion med småskred.

Internationellt har många försäkringsbolag förändrat villkoren på grund av klimatförändringarna. Det kan innebära att höja premiepriserna i högriskområden eller att införa begränsningar och undantag (till exempel utesluta täckning för översvämningar eller skogsbränder). Ibland har försäkringsbolag helt avstått från att försäkra fastigheter i områden med hög risk för klimatskador.

Ny klimatpolitik och energifrågan

Sverige har fått betydande förändringar i sin klimatpolitik. En förändring i fokus blev tydlig redan i början av 2023, då Sveriges energipolitiska mål justerades från att energin år 2040 ska vara 100 procent ”förnybar” till att bli 100 procent ”fossilfri”. Det har lett till mer debatt om hur framtidens energibehov, som väntas öka stort, ska tillgodoses. Regeringen har framför allt fokuserat på att göra det lättare att bygga ut kärnkraften i Sverige, för första gången på 40 år. Kärnkraftverk ger stabil energiförsörjning med minimala utsläpp av växthusgaser. Men de producerar också radioaktivt avfall som kan vara farligt för människor och miljö och är potentiella mål för terrorattacker. De riskerar dessutom att påverkas av den ökande extremvärmerna. I Frankrike står kärnkraft för omkring 75 procent av landets elförsörjning. Men sommaren 2022 låg mer än hälften av Frankrikes reaktorer nere på grund av både underhåll och skador. En faktor var att de återkommande värmeböljorna skapade problem med nedkyllningen av reaktorvattnet.

Forsmarks tre kärnreaktorer, vy från Öregrund.

I praktiken tar uppförande av kärnkraftverk många år från beslut till elproduktion. Under tiden ökar satsningen på vindkraft. Vindkraftverk erbjuder ren och förnybar energi, men är beroende av väderförhållanden och kan störa människor och natur i närområdet, genom till exempel buller eller förstörd utsikt. Därför har många svenska kommuner protesterat mot deras byggande.

Två nya havsbaserade vindkraftsparkar i Halland har godkänts. OX2 kommer att uppföra Galene-parken med 21 vindkraftverk utanför Varberg, medan Vattenfall ska bygga Kattegatt Syd-parken som består av 80 vindkraftverk utanför Falkenberg. Men även dessa projekt tar lång tid att slutföra, mellan sju och tio år är regeringens förväntan.

Det är inte bara energimässigt som den svenska klimatpolitiken har förändrats. En mängd andra åtgärder har införts eller föreslagits, bland annat en sänkning av den så kallade reduktionsplikten. Sedan 2018 måste alla som säljer bensen och diesel blanda i en viss mängd biodrivmedel, för att minska utsläppen av växthusgaser. Reduktionsnivåerna har de senaste åren varit 7,8 procent för bensen och 30,5 procent för diesel. Men nu har regeringen bestämt att båda ska sänkas till EU:s miniminivå, 6 procent, från 1 januari 2024.

Klimatpolitiska rådet, ett oberoende expertorgan som har till uppgift att granska den förda politiken, konstaterade under våren 2023 att den inte är tillräcklig för att nå riksdagens beslutade klimatmål för år 2030. I närtid förväntas Sveriges utsläpp av växthusgaser till och med öka. Bland andra åtgärder som påverkar möjligheten lyfter rådet fram minskat järnvägsunderhåll och slopad bonus för elbilar. Enligt branschorganisationen Mobility Sweden minskade försäljningen av elbilar till privatpersoner drastiskt när bonusen avskaffades. De rapporterade att fler kunder nu hellre väljer bensinhybrider.

Förlust av biologisk mångfald

En av de stora utmaningarna vi står inför är förlusten av biologisk mångfald. När Kungsbacka växer ökar behovet av bostäder, med tillhörande infrastruktur och service. När den fysiska infrastrukturen byggs ut behöver hållbarhetsperspektiv integreras i samhällsplaneringen. Ekosystem både på land och vatten behöver skyddas för att bevara den biologiska mångfalden.

Många arter av bin är hotade och minskar i antal med minskande biologisk mångfald som följd.

EU har gått vidare med lagstiftning som innehåller krav på att medlemsländerna ska restaurera natur och livsmiljöer. Åtgärder ska ske för minst 20 procent av EU:s land- och havsområden senast 2030. Lagstiftningen förväntas bli formellt beslutad under 2024. Exakt vad lagen innebär för kommuner vet vi ännu inte, men vi kan förvänta oss att den kommer att beröra bland annat exploatering av naturmark, påverkan på vatten och förvaltning av skog. Förslaget innehåller även bestämmelser som rör urbana grönområden.

En miljon växt- och djurarter hotas av utrotning globalt. Även på nationell nivå ser vi oroväckande trender, här är cirka 2000 arter hotade. Minskningen av den biologiska mångfalden i Sverige beror till stor del på att det moderna skogs- och jordbruket har förändrat våra landskap och därmed många arters livsmiljöer. Tidigare var landsbygden mer variationsrik men numera har den ersatts av vidsträckta och likartade skogsområden eller åkrar, där bara ett litet antal växter och djur kan leva, så kallade monokulturer. I havet är överexploatering, alltså ett större uttag än vad bestånden tål, den största orsaken till minskad biologisk mångfald.

Många av de hotade arterna påverkas också av klimatförändringar. Ett ändrat klimat har bland annat setts leda till ändrade beteenden, till exempel födosöksvanor och flyttmönster, försämrad överlevnad och fortplantning, lokala utdöenden och ändrade utbredningsområden.

Klimatzoner förflyttar sig norrut i Sverige och detta kan påverka ekosystem negativt. Det kan också

skapa ett säkerhetshot genom ökad överlevnad av smittor och parasiter som tidigare inte trivdes i de kalla vintrarna. Många skadeinsekter och sjukdomsbärare, som fästingar, kan nu överleva i det mildare klimatet och hota människor och djur. Samarbete och beredskap för att hantera dessa hot är bristfälligt i Sverige, medan till exempel Danmark har tagit itu med dessa frågor genom initiativet NordRisk.

En rapport från Världsnaturfonden WWF i oktober 2022 visade att de vilda ryggradsdjuren i världen har decimerats kraftigt de senaste 50 åren. Mellan 1970 och 2018 minskade bestånden med i genomsnitt 69 procent. Allra värst drabbade är djur som lever i sjöar och floder, där 83 procent har försvunnit. WWF har också, i likhet med flera länsstyrelser, uttryckt oro för minskningen av det statliga budgetstödet för att bekämpa invasiva främmande arter. Naturvårdshandläggare har påpekat att detta kan innebära att invasiva arter kan fortsätta att sprida sig och konkurrera ut inhemska arter.

I Kungsbacka ser vi en ökande förekomst av parkslide. Det är en trädgårdsväxt som funnits i Sverige i över ett sekel. Men den globala uppvärmningen skapar en gynnsam miljö för den att breda ut sig och bli invasiv. Parkslide är bara ett exempel på hur klimatförändringarna påverkar växtlivet. Många andra prydnadsväxter kan också övergå till att bli invasiva i det varmare klimatet. Ett exempel är det exotiska trädet gudaträd (*Alianthus altissima*) som börjat sprida sig med frön, även om det för närvarande är för kallt för det i Kungsbacka.

Föreningar och klimatförändringar har lett till en dramatisk minskning av arter och försvinnandet av ekosystem. Framför allt är det på grund av förlusten av habitat. Mark tas i anspråk eller brukas på ett sätt som är oförenligt med arternas överlevnadsförmåga. För att adressera denna utmaning behöver kommuner ta initiativ för att bevara och återställa naturliga livsmiljöer och främja hållbart brukande av mark och resurser. Det krävs också åtgärder för att öka medvetenheten om vikten av biologisk mångfald och främja samarbete med intressenter, som forskare, organisationer och medborgare, för att hitta lösningar som bevarar och återuppbygger den biologiska mångfalden. Klimatförändringar för med sig att problem med invasiva främmande arter ökar.

Städer har i någon mån potentialen att fungera som substitut för jordbrukslandskapets undanträngda arter. Här finns gamla, grova träd i parker och kyrkogårdar, småvatten i form av öppna dagvattenlösningar, gräsytor som kan ställas om till ängsmark med mera. Men för att utnyttja potentialen behöver de ekologiska processerna beaktas på alla beslutsnivåer. Naturbaserade lösningar kan vara en möjlighet för kommuner att anpassa sig till klimatförändringar. Till exempel kan man ta bort asfalt och ersätta det med grönområden och träd, vilket hjälper till att hantera översvämningar och minska effekterna av extremväderhändelser. Det bidrar också till att hålla nere temperaturen i stadsmiljön.

Människans påverkan på djur och natur tar sig många uttryck, och alla är långt ifrån uppenbara. Växande städer och billiga LED-lampor gör nätterna allt ljusare över hela världen. En studie visar att den genomsnittliga natthimlen blir nästan tio procent ljusare varje år. Det innebär att barn som föddes för 18 år sedan och deras föräldrar då kunde se 250 lysande stjärnor på natthimlen bakom sitt hus, nu bara kan se 100 stjärnor på samma plats. Den ökande ljusföroreningen påverkar många djurarter negativt, inklusive fladdermöss och insekter som störs av det artificiella ljuset.

[Du kan läsa om hur det går med kommunens arbete att förflytta oss mot ett mer hållbart samhälle i Kungsbackas hållbarhetsbokslut.](#)

Kommer världen att ställa om?

Klimattoppmötet COP28 i december 2023 ledde till en överenskommelse om att världen ska ”ställa om” från fossila bränslen, vilket sågs som en framgång. Men över hundra länder, däribland Sverige, hade efterfrågat den skarpare formuleringen ”fasa ut”. Och flera analytiker påpekade att ordet ”snabbt” inte kom med i avtalet, trots att vikten av en snabb omställning ständigt påtalas av klimatforskarna.

En halvtidsutvärdering av FN 2023 visar att världens länder är väldigt långt från att nå de globala hållbarhetsmålen till 2030. Delvis beror det på att coronapandemin och kriget i Ukraina har förvärrat många problem, som ojämlikhet, fattigdom, hunger, konflikter, klimatkrisen och förlusten av biologisk mångfald. Men rapporten konstaterar också att de politiska insatserna var otillräckliga redan innan dessa katastrofer. I dagsläget står de flesta mål stilla eller går till och med bakåt. Av 36 delmål är de enda som i dagsläget ser ut att nås tillgång till mobila nätverk och användning av internet.

En liknande utvärdering av Lunds universitet år 2022 landade på en lika mörk bild. Men forskarna påpekade också att läget kanske skulle se ännu värre ut om det *inte* var för de globala målen. För trots allt pågår många stora hållbarhetsinsatser runtom i världen. Den europeiska gröna given, EU:s färdplan för en hållbar ekonomi som antogs 2020, är alltjämt ett prioriterat område. I juni 2022 röstade Europaparlamentet för att förbjuda försäljningen av nya bensin- och dieselmotorer från år 2035. (Det måste dock godkännas av medlemsländerna.)

Den amerikanska senaten antog i augusti 2022 ett stort reformpaket som satsar 370 miljarder dollar för att minska utsläppen av växthusgaser med 40 procent fram till år 2030. Det innehåller bland annat satsningar på vindkraft, subventionering av solpaneler och skattelättnader vid köp av elbil. Det är den största klimatsatsningen i USA:s historia.

I juni 2022 antog Irlands parlament med stor majoritet nya klimatlagar, där utsläppen ska minska med 51 procent till år 2030. Finland ska som första land i Europa bli klimatneutralt redan år 2035 och flera finska städer väntas uppnå målet redan till 2030. I maj 2023 infördes ett förbud mot korta inhemska flygresor i Frankrike. Det gäller de som kan ersättas av tågresor som är kortare än två och en halv timme.

Regeringens beslut 2020 om en strategi för cirkulär ekonomi har konkretiserats i en handlingsplan som berör kommunerna. Inom avfallsområdet ska materialströmmarna minska. Skärpta målsättningar för en förflyttning uppåt i avfallstrappan – med mindre deponi och mer återanvändning och förebyggande av avfall – kommer att påverka alla invånare och alla verksamheter som genererar avfall.

Omställningen till förnybar energi kräver att fastigheter och verksamheter nyttjar tillgänglig energi smart. Utvecklingsområdena smarta fastigheter och smarta städer, fastighetsförvaltning i kombination med Internet of Things, förväntas underlätta en framtida energieffektivisering. Det är nödvändigt både för ett bättre resursutnyttjande och för att underlätta en övergång till eldrivna transporter av personer och gods. Sverige har som mål att minska utsläppen från inrikes transporter, förutom inrikesflyg, med minst 70 procent senast år 2030 jämfört med 2010. År 2045 ska fordonsflottan vara helt fossiloberoende. Det betyder att transportsektorn måste utöka sitt utbud av olika transportalternativ.

Kungsbackas klimatstrategi för 2022 säger att hela kommunen ska vara koldioxidneutral senast år 2045. Vi ska fördubbla produktionen av förnybar el till 2030 och energianvändningen per invånare ska minska med 30 procent till samma år. Enligt en undersökning från IVL Svenska miljöinstitutet år 2021 är Kungsbacka den av Hallands kommuner som är bäst på att förebygga negativa effekter av klimatförändringar. Kungsbacka landar på 48:e plats i landet.

Kungsbacka och de andra 12 medlemskommunerna i Göteborgsregionen har antagit en regional avfallsplan för 2021–2030. Där beskrivs hur kommunerna tillsammans ska arbeta för mer hållbar avfallshantering. I första hand handlar det om att förebygga uppkomsten av avfall och nedskräpning. Olika intressen riskerar att komma i konflikt i omställningen. Digitalisering och datalagring påverkar till exempel koldioxidutsläppen i högsta grad. Världens datacenter genererar redan idag större koldioxidutsläpp än flygindustrin. Streamingtjänster, som växte kraftigt under coronapandemin, har ökat energianvändningen.

Under hösten 2022 kom uppmärksammade protester över Sveriges otillräckliga klimatåtgärder från både forskare och näringslivet. Nära 2000 forskare och anställda från 45 svenska lärosäten och forskningsinstitut skrev en debattartikel där de uttryckte förtvivlan och ilska över att de flesta partier överger klimatpolitiken och genomför politik som går stick i stäv med Parisavtalet och Sveriges klimat- och miljömål. Artikeln lyfte särskilt fram att teknikutvecklingen inte är tillräcklig för att klara samhällets nödvändiga omställning. Forskningen visar på behovet av hållbar konsumtion och livsstilsförändringar, till exempel att flyga mindre och äta mindre kött.

Kort därefter kom ytterligare ett upprop, denna gång från 227 företag, med en gemensam omsättning på 20 procent av Sveriges BNP. Företagen uppmanade även de politikerna att öka takten i klimatpolitiken i stället för att bromsa den. Även från deras håll efterfrågades att klimatmålen ska tas på större allvar, med högre ambitionsnivå och tuffare regleringar. De framhöll att klimatkrisen inte bara bör ses som ett existentiellt hot. Det är också en möjlighet för svenska företag att ligga i framkant – under förutsättning att politiken slutar ge ”konstgjord andning” åt fossilindustrin och därmed försvåra för de företag som satsar på omställningen.

Enligt Världsnaturfondens verktyg Klimatkalkylatorn, där invånare själva skattar sina livsstilsvanor, har Kungsbackas invånare störst utsläpp per person i Halland och bland de största i hela landet. I Sverige är de totala utsläppen per person starkt kopplade till ekonomin, och många av våra kommuninvånare har en god ekonomi. Det påverkar klimatavtrycket framför allt genom möjligheten till konsumtion av varor, boende och resor.

Mer vindkraft planeras på många håll i landet och även till havs.

I SCB:s medborgarundersökning 2022 uppgav mindre än 45 procent att de är nöjda med kommunens information om hur invånarna kan minska sin miljö- och klimatpåverkan (medan 64 procent är nöjda med kommunens arbete för att minska verksamheternas påverkan). Bara 29 procent tyckte att det finns god möjlighet att återvinna avfall utan tillgång till bil i Kungsbacka. För att invånarna ska kunna minska sitt klimatavtryck är det överhuvudtaget viktigt att erbjuda ett kollektivtrafiksystem som kan konkurrera med bilen. Det gäller särskilt de tätbefolkade västra delarna av kommunen.

Kungsbacka bedöms ändå vara en av landets främsta kommuner när det gäller hållbarhetsfrågor. I Dagens Samhälles rankingar av kommunernas hållbarhet fick Kungsbacka allra högst poäng både 2021 och 2022. År 2023 hamnade vi på plats 10. (Rankingen utgår från de 15 mål i Agenda 2030 som kommunerna bedöms ha möjlighet att påverka.)

Påverkan på mat och dryck

Klimatförändringar har en tydlig påverkan på matpriser. Den europeiska centralbanken förutspår en genomsnittlig ökning av de globala livsmedelspriserna med 1 till 3 procent per år fram till 2035 enbart på grund av klimatförändringar. Men för vissa livsmedel blir ökningen betydligt större. I Indonesien, världens fjärde största kaffeproducent, ledde kraftiga regn under 2023 till en skadad kaffeskörd och bidrog till en 40-procentig ökning av kaffepriset. En studie från 2022 visar att arabica-kaffe, den vanligaste sorten i Sverige, är särskilt sårbar för klimatförändringar. De mest lämpliga områdena för kaffeodling beräknas minska med upp till 50 procent om vi får en global uppvärmning på 2 grader Celsius. Risken för att arabica-kaffe försvinner helt är låg, däremot kommer priset sannolikt att öka kraftigt.

Kommer syntetiskt kött, alger och tång bli vardagsmat i skolköken i framtiden?

Risken för framtida brist på varor som kaffe och kakao får återkommande rubriker i media, men även grödor som utgör basen för vår livsmedelsförsörjning kommer att påverkas. Idag odlas ofta spannmål som ska ge maximal avkastning, på bekostnad av motståndskraft. Robustare sorter ger en jämnare men lägre skörd.

Svenska vinodlare har dragit nytta av klimatförändringarna. En vinodling utanför Fjärås har nått framgång och inspirerat till andra hållbara vinproducenter i Sverige. Antalet kommersiella vingårdar i Sverige har ökat från 12 år 2011 till 60 idag. Denna förändring reflekterar den ökande försäljningen av svenska viner på Systembolaget, som ökade med flera hundra procent de senaste åren.

Generellt sett har Sverige dock en låg försörjningsgrad (hur mycket vi producerar jämfört med hur mycket vi konsumerar) när det gäller livsmedel. Och den har minskat under många år. Pandemin och kriget i Ukraina har visat hur sårbart detta är. Enligt Sveriges livsmedelsstrategi ska självförsörjningsgraden öka, både för att minska sårbarheten och för att bidra till hållbart lantbruk.

År 2022 visade en studie att Kungsbacka kommun är självförsörjande på ägg, spannmål och raps (enligt dagens konsumtion) och potentiellt självförsörjande på alla animaliska livsmedel utom kyckling. Men lantbrukare säger att de ser små möjligheter att utöka produktionen i framtiden. Den främsta begränsningen är tillgången på mark. Jordbruksmark som försvinner genom exploatering går inte att återställa. I Kungsbacka kommuns översiktsplan är förtätning den viktigaste strategin för att undvika att byggnation sker på jordbruksmark.

Skolmaten har de senaste åren blivit en arena för strid om klimatpåverkan. Den svenska skolmaten har förhållandevis stor klimatpåverkan, eftersom den ofta innehåller mycket kött och mejeriprodukter. Detta har lett till att flera kommuner i Sverige har börjat arbeta med att minska klimatpåverkan från skolmaten genom att erbjuda mer vegetariska alternativ.

Det finns dock också motstånd mot att minska köttkonsumtionen i skolmaten. Flera svenska politiker och organisationer har protesterat mot att kommuner erbjuder vegetariska alternativ i skolmatsalar. De menar att det är viktigt att eleverna får välja själva vad de vill äta, och att det inte är kommunernas uppgift att bestämma vad som är hälsosamt eller inte. I Kungsbacka togs ett politiskt beslut om att slopa den helvegetariska dagen från skolmatsedeln hösten 2023.

Mycket tyder dock på att vad vi äter kommer att förändras i framtiden, både av klimatskäl och andra skäl. Historiskt sett har svenskarnas matvanor förändrats många gånger. Siffror från Jordbruksverket visar till exempel att vi idag bara dricker hälften så mycket mjölk som för 40 år sedan, men att vi äter långt mer färska grönsaker. Samtidigt har vår aptit på kött ökat med hela 75 procent jämfört med tidigt 1980-tal, Fägel är den underkategori bland kött som har ökat mest, ungefär en fyrdubbling.

I framtiden tror många att syntetiskt kött blir en växande trend, men även att alger och tång kan bli vanligt på tallriken. Sverige anses ha särskilt goda förutsättningar för algodling eftersom vi har en så lång kustlinje. Längs våra kuster finns många typer av alger och tång som är rika på ämnen som kan användas inom livsmedelsindustrin. Den internationella koalitionen Seaweed for Europe har beräknat att algproduktionen i Europa kan öka från 300 000 ton per år till 8 miljoner ton fram till år 2030.

Klimataktivism

Historiskt sett har miljörörelsen i Sverige gått igenom perioder av radikalisering med jämna mellanrum. Vissa forskare tror dock att klimatfrågan är speciell, eftersom forskningen så tydligt visar att det är en ödesfråga för mänskligheten. Varje ny IPCC-rapport skapar större desperation när de inte leder till några större förändringar politiskt. Det kan leda till ökad radikalisering.

Den eskalerande klimatkrisen har särskilt drivit framför allt unga aktivister att bli mer engagerade och övertygade om att mer drastiska åtgärder krävs. År 2019 såg den största miljöprotesten någonsin när 7,6 miljoner människor samlades för Fridays for Future. Sedan kom en pandemi emellan, men nu engagerar sig klimat- och miljöaktivister åter i alltmer påträngande protester.

Under 2023 har svenska aktivister vid många tillfällen tagit sig in i riksdagen för att störa debatter. Vissa grupper har också börjat använda tv-sända evenemang framföra sina budskap "Återställ våtmarkerna" störde till exempel Melodifestivalen och Let's Dance-finalen. Det har väckt både stöd och vrede från allmänheten. Fyra av fem svenskar är negativa till aktioner där klimataktivister limmar fast sig på vägar och stoppar trafiken. Samtidigt tycker två av tre att det är viktigt att återställa våtmarker. Men det finns en tydlig könsskillnad. Medan var fjärde man, 27 procent, svarar att det inte är viktigt att återvåta våtmarker är motsvarande siffra för kvinnor 9 procent.

Även internationella rörelser som Extinction Rebellion och Fridays for Future använder en viss grad av civil olydnad i sina krav på åtgärder mot klimatförändringar. I Nederländerna greps 1500 personer av polisen när Extinction Rebellion blockerade en motorväg i protest mot subventioner av fossila bränslen. Andra miljöorganisationer som Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden WWF använder inte civil olydnad.

Den ökande aktivismen har de senare åren också lett till betydligt hårdare rättsföljder än tidigare. Före 2022 hade demonstranter aldrig dömts för sabotage i Sverige, men sedan dess har det skett flera dussin gånger. Såväl statsministern som klimatministern har under hösten 2023 riktat kritik mot klimataktivister. Organisationen Civil Rights Defenders har varnat för att hårdare straff och retorik mot fredliga aktivister är ett tilltagande demokratiskt problem i Sverige.

Hur effektiva är protester? Forskningen tycks visa att de mest effektiva protesterna går ut på att hindra förändringar som aktivisterna inte stöder. Det är svårare att genomdriva förändringar aktivister vill se. Samtidigt har en studie genomförd av forskare från Cambridge, Yale och Göteborgs universitet visat att människor i högre grad påverkas av hur andra beter sig än av faktakunskap när det kommer till att göra miljövänliga val. Kampanjtekniker som involverar sociala jämförelser och ekonomiska morötter, snarare än att fokusera på kunskap om vad som är "rätt" eller "bra", visade sig vara mer effektiva för att främja beteendeförändringar. (Trots att kampanjer i allmänhet har en begränsad påverkan på människors beteenden ökar deltagare i sådana kampanjer i genomsnitt sitt miljövänliga beteende med sju procent.)

Den ökande aktivismen syns också i fler rättsfall. En grupp portugisiska ungdomar har stämt 32 länder i Europa, däribland Sverige. De hävdar att länderna bryter mot mänskliga rättigheter genom att inte göra tillräckligt för att skydda dem från effekten av klimatförändringar. Bakgrunden är återkommande dödliga bränder i Portugal. I september 2023 startade prövningen i Europadomstolen för mänskliga rättigheter. Det har kallats det största klimatmålet någonsin.

Även 300 ungdomar i gruppen Aurora har stämt svenska staten för bristande klimatpolitik. I länder som Tyskland, Frankrike och Nederländerna har den här typen av stämningar lett till skärpta klimatmål, eller starkare efterlevnad av klimatmålen. I USA pågår parallellt en mängd klimatrelaterade rättsfall mot stora oljebolag.

Under hösten 2023 har kriget i Gaza orsakat splittring mellan olika grenar av Fridays for Future-rörelsen. Grundaren Greta Thunberg har till exempel fått hård kritik för uttalanden till stöd för palestinier.

Fyra av fem svenskar är negativa till aktioner där klimataktivister limmar fast sig på vägar och stoppar trafiken.

Pessimism och splittring

Bland svenskarna märks en ökad pessimism i klimatfrågor. Enligt Novus och Kraftringens klimat- och energirapport i februari 2023 tror bara 1 av 5 att Sverige kommer att nå målet om noll nettoutsläpp av koldioxid till 2045. Och bara 6 procent tror att FN:s mål om att hålla nere temperaturökningen till max 1,5 grader kommer att nås. Två tredjedelar är oroliga för klimatförändringarna, men bara strax under hälften tycker det är viktigt att minska sitt eget klimatavtryck, vilket är en tydlig nedgång från tidigare år. Det kan vara en tillfällig förändring kopplad till säkerhetsläget och försämrade hushållsekonomi, men det återstår att se.

Svenska resebranschföreningen menar att utlandsresor med flyg har sett en ”dramatisk ökning” under 2023. Resorna har återhämtat sig till omkring 85 procent av nivån före pandemin. Tidigare prognoser tydde på en låg sommarflygtrafik på grund av den ekonomiska lågkonjunkturen, men så blev alltså inte fallet. Detta sker trots att inflationen har lett till höjda priser på resor och trots att en stor andel av den svenska befolkningen uttrycker engagemang för klimat- och miljöfrågor. Ökad efterfrågan på semesterresor kan delvis bero på uppdämt behov och väderförhållanden.

Begreppet ”flygskam” har också minskat i användning då debatten fokuserar mer på strukturella förändringar och mindre på individuella konsumtionsval. Analytiker förväntar sig dock att inrikes affärsresor fortsätter att minska på grund av klimathänsyn och att det blivit allt vanligare med digitala möten.

En attitydundersökning av Kairos Future 2022 tyder på en djup splittring bland svenskarna vad gäller hållbarhetsfrågor. På frågan om att sänka sin levnadsstandard svarar 35 procent att de definitivt är beredda att göra det, medan 38 procent definitivt *inte* är beredda att göra det. På liknande sätt uppger 41 procent av respondenterna att de redan lever så ekologiskt hållbart som de kan, medan 33 procent anser att de skulle kunna göra mer. Det är dock stora skillnader mellan olika grupper. ”Baby boomers” (ungefär 40- och 50-talister) är överrepresenterade i den grupp som tycker att de redan gör så mycket de kan.

Sverige och Kungälv har som geografiska områden relativt små utsläpp av växthusgaser. Men per person har vi ändå stora klimatavtryck, framför allt genom utlandsresor och konsumtion. En undersökning bland Kungälv invånare har visat att 51 procent är villiga att ändra sitt levnadssätt för att minska hushållets avfallsmängder, som matavfall eller konsumtionsvaror. Omkring 40 procent är positiva till att köpa begagnat.

Enligt en undersökning av PwC är det personer som tjänar minst som är mest benägna att minska sitt resande. Av de som tjänar mest är varannan person inte beredd att minska sitt resande.

Flera olika undersökningar visar att kvinnor tar klimatkrisen på större allvar än män och att de är mer beredda att göra livsstilsförändringar på grund av klimatet. Ungdomsbarometerns framtidsrapport för 2021 visar att skillnaderna mellan könen sträcker sig fram till generation Z (födda sent 90-tal eller senare). Fler tjejer än killar är positiva till höjd klimatskatt, slutdatum för bensin- och dieslbilar med mera (även om förslagen också stöds av en majoritet av de unga killarna).

En överväldigande majoritet av svenskarna tror nu på att mänskliga utsläpp bidrar starkt till klimatförändringarna. Statsvetare vid Göteborgs universitet menar att det därför är svårt för populisterna att hävda att klimatforskningen är en bluff, men att det kan finnas utrymme för att påstå att problemet inte är så allvarligt. Och även om folk känner oro över klimatet, så är många människor negativa till åtgärder som påverkar deras konsumtion och livsstil. I flera länder runt om i världen är det särskilt partier med nationalistisk profilering som utnyttjar detta politiskt. Det möjliggör att betona de nationella intressena och framhålla konflikter som kan uppstå när det egna landets medborgare måste ta kostnader för en utmaning som är global.

Utmaningar och möjligheter

- **Minskad klimatpåverkan:** Vilken förväntan kan vi ställa på kommunens medarbetare när det gäller att ändra arbetssätt och vanor för att minska klimatbelastning? Vad kan kommunen göra för att främja ett mer hållbart beteende hos invånare, besökare och företag?
- **Miljöskydd:** Vad kan vi göra för att ta vara på invånarens och besökarens intresse för naturupplevelser? Vilka områden i Kungälv är extra viktiga att värna för den biologiska mångfaldens skull? Vad kan vi göra för att minska vårt ekologiska avtryck?
- **Snabbare förändring:** Varför går ”den gröna omställningen” så långsamt? Tunga aktörer inom näringslivet har efterfrågat snabbare omställning och tuffare klimatpolitik. Att vara en kommun som aktivt främjar hållbarhet och en hållbar livsstil skulle kunna ge konkurrensfördelar i att locka företag. Vad finns det för fördelar och nackdelar och fördelar med att ställa om innan ”alla” tvingas göra det?
- **Attityder:** Förstår vi inte allvaret i klimatfrågan eller känner vi bara maktlöshet? Vilka drabbas hårdast av det förändrade klimatet? Hur kan vi dra nytta av ungas engagemang i klimatfrågan?
- **Grön hållbarhet:** Omställningen till mer hållbar teknologi kan skapa tillväxt och nya arbetstillfällen, men även elfordon och vindkraftverk har miljömässiga kostnader. Ekonomisk tillväxt är potentiellt oändlig, medan fysiska resurser är ändliga. Kommer ett system som bygger på ständig tillväxt i slutändan alltid att driva oss mot en ohållbar resurskonsumtion?

Teknik

Teknikutvecklingen fungerar som en kraftfull drivkraft för nya innovationer, produkter och lösningar. Den accelererade utvecklingen inom områden som Artificiell intelligens (AI) Internet of Things (IoT), kvantdatorer och 5G-nätverk påverkar våra samhällen. Den möjliggör hantering av utmaningar som klimatkrisen, förbättring av sjukvård och utbildning samt effektivisering av samhällsbyggnad.

Men den teknologiska utvecklingen skapar också stora samhällsförändringar genom att förändra invånares beteenden och introducera nya företag, affärsmodeller och organisationsformer. Dessutom medför digitaliseringen ökade krav på energitillgång och säkerhet, vilket kan leda till miljöproblem och sårbarhet för cyberattacker.

Offentlig förvaltning står inför utmaningen att anpassa sig till den snabba tekniska utvecklingen och genomföra en omfattande digital transformation. Det innebär att övergå från traditionella processer till digitala lösningar där det finns möjligheter att förbättra effektiviteten och tillgängligheten för många invånare. Det innebär att kommuner också måste omvärdera en del av nuvarande arbetssätt, använda data på nya sätt, prioritera ökat medskapande, delaktighet och innovation inom utveckling och anpassning av ny teknik.

För att nyttja AI krävs att Kungsbacka har grundläggande förutsättningar på plats när det gäller hur vi arbetar med data. Data är själva bränslet som driver AI. Kvaliteten och tillgängligheten av data är därför avgörande för att träna, utveckla och använda AI-system på ett framgångsrikt och ansvarsfullt sätt. I en tid där data blir alltmer avgörande, är det viktigt att Kungsbacka som kommun äger sin data. Det ger inte bara möjlighet till mer självständig kontroll och integritet, utan också frihet från beroendet av externa leverantörer och möjlighet att strategiskt hantera information för att gynna invånarens och kommunens bästa.

Genom att dela data kan offentliga förvaltning också främja innovation och samarbete mellan näringsliv, akademi och samhälle. Tillgängliggörande av data möjliggör nya idéer och innovationer som gynnar myndigheter och kommuner och kan göra invånarna till aktiva medskapare av framtidens samhälle. Detta främjar inte bara en rättvis fördelning av datatillgång utan stärker också demokratin och delaktigheten i samhället som helhet.

Trots teknikens potential att erbjuda lösningar är det viktigt att utgå från målgruppernas behov och verksamhetens kunskap och kreativitet för att kunna dra största möjliga nytta av teknikens möjligheter. För Kungsbacka är den intressanta aspekten av ny teknik dess påverkan på invånarnas hälsa, välfärd och livskvalitet, liksom dess potential att stödja företagsverksamhet och utveckling. Tekniska lösningar måste vara flexibla och anpassningsbara för att hålla jämna steg med snabbt förändrade förutsättningar och behov. Innovativa och medskapande arbetssätt är en nödvändig ingrediens för att dra full nytta av teknikens möjligheter, uppfylla invånarnas förväntningar och hitta smarta lösningar på Kungsbackas framtida utmaningar.

Framtidens självständiga teknik

Historiskt sett har människor introducerat nya tekniska verktyg som har underlättat både arbete och vardagsliv. Teknik har blivit så integrerad i våra liv att vi inte längre kan föreställa oss att leva utan den. Tidigare har dessa verktyg alltid styrts av människor. Nu står vi inför en förändring där autonoma system blir allt vanligare. Autonoma system är teknologier som kan agera och fatta beslut självständigt utan direkt mänsklig inblandning. Dessa system utnyttjar avancerade algoritmer och sensorer för att navigera och utföra uppgifter inom olika områden, vilket ytterligare intensifierar den teknologiska transformationen och dess påverkan på vår vardag. På samma sätt som appar och mobila uppkopplingar har ändrat våra beteenden det senaste decenniet, kommer nya sätt att interagera med teknik fortsätta förändra vårt vardagsliv.

Gränssnitten mellan oss och tekniken blir alltmer sömlösa och intuitiva, och på så sätt mer som en naturlig förlängning av oss själva i stället för något externt. Det kan ge stora fördelar att vi kan delegera mer arbete till tekniken och på så sätt frigöra tid för andra värdeskapande aktiviteter. Det medför också ett stort ansvar att använda tekniken på ett sätt som inte missgynnar några grupper av människor.

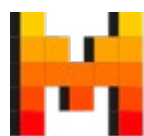

Gränsen mellan människa och teknik kommer att suddas ut allt mer.

En av de stora utmaningarna i den autonoma framtidens samhälle är att tekniken kan användas för att både sprida sanningar och desinformation på ett mycket effektivt sätt. System blir allt bättre på att generera text och beskriva verkligheten på ett sätt som skapar maximal påverkans effekt. Vi står inför en tid där maskiner redan kan forma vår världsbild och påverka våra tankar och åsikter. Det pågår på ett oftast omärkligt sätt i alla uppkopplade människors vardag. Det finns också redan alltför många exempel på när mer riktade påverkanskampanjer har skett för att påverka val eller på annat sätt motverka demokratiska principer, med omfattande konsekvenser till följd. Det blir allt viktigare att anpassa vårt samhälle till denna förändring genom att öka medvetenheten, lyfta upp etiska frågor och inte minst komma ifatt med lagar och reglering på global nivå.

AI förändrar många branscher

Artificiell intelligens (AI) är ett forskningsområde som har funnits i över 75 år och som syftar till att skapa maskiner och program som kan efterlikna eller överträffa mänsklig intelligens. Tekniken har länge använts inom olika områden, såsom logik, matematik, spel, språk, vision och robotik. Generativ AI har nu nått många invånare i form av ChatGPT, Bard och ett flertal liknande programvaror. Bara under det senaste året har det kommit en uppsjö av enkelt tillgängliga verktyg som inte bara kan ge utförliga svar på frågor utan även generera färdiga uppsatser, verser, programkod, samt bild och ljud. Detta har snabbt förändrat förutsättningar och ökat möjligheter inom både privatliv och arbete.

**MISTRAL
AI_**

Bara under det senaste året har det kommit en uppsjö av enkelt tillgängliga AI-verktyg.

AI kan automatisera och förbättra många kommunala processer och ger möjlighet att effektivisera verksamhet och frigöra tid och resurser för andra prioriterade områden, till exempel personliga möten. Det kommer också allt fler AI-baserade chattbotar som är anpassade för specifika områden och det blir allt lättare för användare att bygga sina egna botar. Många forskare tror att de flesta av oss inom en snar framtid kommer att ha våra egna, personligt anpassade AI-assistenter, som kan känna oss bättre än våra närmaste vänner.

I princip alla yrken som bygger på kunskapsarbete kommer att förändras i snabb takt av AI. Generativ AI förväntas kraftigt omforma kreativa sektorer, marknadsföring, e-handel, hälso- och sjukvård, programmering samt finansmarknaden genom att automatisera och förbättra processer och skapa helt nya möjligheter. Det finns en stark oro hos många yrkesgrupper, som exempelvis människor som arbetar kreativt. De är rädda för att de ska ersättas med AI-verktyg som har tränats på deras egna och andras verk. Varje teknikskifte både tar bort och skapar nya arbetstillfällen. Men vi står idag inför ett teknikskifte som kan komma att skapa en kraftigare och snabbare strukturomvandling än vi sett någon gång tidigare.

EU har nått en viktig överenskommelse för att komma ett steg närmare en gemensam reglering för AI. Förordningen ska reglera att de AI-system som används inom EU är säkra, transparenta och etiska. FN driver på för att åstadkomma en global överenskommelse om regler för användningen av AI i krig, och hoppas att världens ledare kan enas om regler senast år 2026. Det politiska trycket är högt, liksom förväntningarna från näringslivet. Även den amerikanska staten har öppnat upp för att reglera AI och har hänvisat till Europa som ett gott exempel att följa efter. Många forskare har varnat för riskerna med AI och menar att det saknas en etisk diskussion om konsekvenser och om vilket samhälle vi långsiktigt vill leva i. Att det proaktiva arbetet med världsomspännande regleringar behöver snabbas upp avsevärt är de flesta överens om, men hur det ska gå till är mer oklart.

Vad vi vet med säkerhet är att AI tillsammans med automatisering av enkla och rutinartade arbetsuppgifter helt kommer förändra förutsättningar för kommunens arbete. Utbildnings- och vårdområdet är exempel på områden som redan har påverkats på många sätt. Den snabba utvecklingen kan komma att dra undan mattan för många branscher om de inte helt ställer om sin verksamhet. Även om en stor neddragning av arbetstillfällen inte förväntas på kort sikt, kommer skiftet accelerera när tekniken utvecklas och riskerar då ske med chockartad kraft. Förändringen kommer att kräva nya arbetssätt som möjliggör en ny typ av kompetensutveckling där vi skapar förutsättningar för livslångt lärande och en flexibel arbetsstyrka som kan anpassa sig till arbetsmarknadens snabba förändringar.

spridning av mobila enheter och sensorer som alla genererar kontinuerliga flöden av data. Detta har successivt ökat tillgången till data och efter en gradvis ökning håller ett paradigmskifte på att ske. Det innebär att data går från att vara en del av stödverksamheten, till att inta en central roll i kärnverksamheten.

Kommuner kan dra större nytta av olika typer av data, exempelvis från digitala plattformar för invånardeltagande. Detta ökar möjligheterna att utveckla tjänster och service mer målinriktat, resurseffektivt och träffsäkert till invånares, företagares och föreningars faktiska behov och förutsättningar. Digital teknik öppnar möjligheter för kommunen att samla in och analysera större mängder feedback och åsikter från invånare på ett mer effektivt och enkelt sätt. Om detta kombineras med djupintervjuer, experimentverkstäder och observationer kan det möjliggöra en mer inkluderande och invånardriven utveckling, planering och beslutsprocess i offentlig förvaltning.

EU utmanar amerikansk dominans

Under de senaste åren har Europa intensifierat sina ansträngningar att utmana den amerikanska dominansen inom teknikområdet. Med satsningar på innovation och teknologisk utveckling har EU försökt minska klyftan för att långsiktigt minska beroendet av ett fåtal dominerande amerikanska teknikföretag.

EU har investerat kraftigt i områden som artificiell intelligens, quantumteknik och halvledartillverkning för att minska beroendet av amerikansk teknologi. Dessutom har EU infört strängare regleringar för organisationer, såsom dataskyddsförordningen (GDPR), vilket har påverkat hur företag som Google och Facebook hanterar användardata inom EU. På samma sätt har EU också skapat regler som tydliggör offentliga sektorns skyldigheter att tillgängliggöra, uppdatera och beskriva sin offentliga data. Syftet är att skapa en digital inre marknad, underlätta gränsöverskridande dataflöden, främja innovation och utöka möjligheter för europeiska teknologiföretag.

Genom dessa åtgärder håller EU på att stärka sin position som en konkurrenskraftig teknikhub. Det återstår att se hur dessa insatser kommer att utvecklas och påverka den globala teknikscenen på lång sikt, men många tror att det långsiktigt kommer att utgöra en viktig konkurrensfördel för Europa, inte minst för medlemsländer inom EU.

Utveckling av AI har pågått i flera decennier och har länge använts inom olika typer av mjukvara. När teknologier såsom ChatGPT som bygger på generativ AI lanserades, blev användbarheten plötsligt tydligare för allmänheten. Det har lett till kraftigt ökade förväntningar, uppsnabbad infrastrukturell utveckling och ökade globala investeringar inom AI-området.

USA och i viss mån Kina leder idag utvecklingen inom AI-teknologin, medan EU är i spetsen när det gäller regleringar. Ledare i teknikbranschen, forskare och invånare i många länder har uttryckt stor oro för den maktkoncentration vi ser idag inom AI-området där ett fåtal amerikanska bolag idag styr utvecklingen. För att dra nytta av potentialen inom AI är det många som menar att Europa behöver satsa mer kraftfullt på egen utveckling av AI. Risken för desinformation, brist på transparens och låg datakvalitet data är en viktig fråga kopplad till AI. Den amerikanska grundmodellen för ChatGPT är en stängd modell utan insyn i de grundförutsättningar som modellen bygger på. Europiska produkter som Mistral och Llama är betydelsefulla, eftersom de bygger på öppen källkod och därför är mer transparenta.

Ökad digital sårbarhet och beroende

Vi lever i ett samhälle som alltmer förlitar sig på digitala lösningar som ska fungera utan avbrott eller krångel. Digitaliseringen har bidragit till smartare förvaltning, bättre tjänster och en enklare vardag men också i förlängningen till större risker och en ökad sårbarhet på en rad områden.

Mer omfattande teknikanvändning, global sammankoppling och bristfällig hantering av data medför ökade risker för cybersäkerheten. Proaktivt arbete är viktigt för att hantera dessa hot och att implementera robusta säkerhetssystem för att skydda den digitala infrastrukturen och invånares personuppgifter. Det kräver kontinuerlig övervakning av system och teknisk miljö, uppdatering av säkerhetssystem och utbildning av medarbetare inom olika verksamhetsområden och roller.

Risken för desinformation och brist på transparens är en viktig fråga kopplad till den snabbt ökande användningen av AI. Regleringen av teknikföretagens verksamhet har hittills varit marginell, vilket har bidragit till den monopolsituation vi har idag. Därför finns det också stor oro för att internationella överenskommelser om regleringen inom AI också kommer att bli för sen och/eller bristfällig. Brister gällande reglering kan leda till betydande konsekvenser, inklusive risker inom säkerhet, etik och ekonomi.

Den ökande digitaliseringen skapar ett allt större beroende av elektronisk kommunikation. Det handlar om allt från grundläggande samhällstjänster, som vatten, värme, till mer avancerade tjänster inom telekommunikation som nu är helt beroende av digital teknik. Denna digitala infrastruktur står också för en växande del av energianvändningen och är beroende av en stabil elförsörjning. Digitaliseringen kommer ytterligare att driva användningen av energikrävande teknologier som molnlagring, artificiell intelligens, Internet of Things och blockkedjor. Detta ökar behovet av en konstant elförsörjning och gör sårbarheten för elavbrott alltmer kritisk.

Digitalisering möjliggör på många sätt minskad elförbrukning genom exempelvis digitaliserade processer, behovsstyrd energianvändning och mer effektiva transporter. Samtidigt leder digitalisering också till ökat ömsesidigt beroende mellan olika system och verksamheter. Centrala system med många olika aktörer är också attraktiva mål för intrång i och kapningar, vilket skapar större risker att inloggningsuppgifter och annan viktig information stjäls.

Större krav på öppenhet och enkelhet

Mobil teknik, AI och annan ny teknik har skapat en efterfrågan på enklare och snabbare lösningar. Kundupplevelsen är idag avgörande för förtroendet gentemot myndigheter och företag. Förväntningar sprider sig över olika områden, där invånare förväntar sig samma tydliga, enkla och smidiga upplevelse från kommunen som från kommersiella aktörer. Det sätter allt större press på kommunernas digitalisering och servicekvalitet.

Kraven och förväntningarna på öppenhet, transparens och delning av offentliga data har också fortsatt stiga. Därför har allt fler kommuner och andra offentliga myndigheter börjat accelerera publicering av öppna data. Syftet är att öka öppenhet och transparens, men även att främja innovation och skapa förutsättningar för invånare och företag att utveckla nya innovativa lösningar. Att publicera öppna data har också en kvalitetsdrivande effekt eftersom det i praktiken innebär att gå igenom en process där hantering av data förbättras. Det handlar inte minst om datakvalitet, dataskydd och informationssäkerhet. Den större delen av arbetet med att publicera öppna data behöver därför ändå göras, oavsett om data delas eller inte. Därför skapar arbetet med öppna data möjligheter att kunna nyttja data på ett effektivt och ansvarsfullt sätt, vilket även behövs för att kunna tillämpa AI.

Utvecklingen stärks också av att EU har tagit beslut om vilka krav som ska gälla för alla medlemsländers offentliga myndigheters öppenhet i förordningen *Öppna data-direktivet om publicering av öppna data och vidareutnyttjande av information*. Den svenska implementeringen av förordningen

heter *Lagen om den offentliga sektorns tillgängliggörande av data*. Den trädde i kraft 1 augusti 2022 och kallas ofta Nya datalagen.

Under året har direktivet utvidgats inom EU och den svenska lagen har kompletterats med en Genomförandeakt. Den omfattar data som anses vara särskilt viktiga för samhället. EU-kommis-sionen har beslutat att de datamängder som klassas som särskilt värdefulla data för samhället ska prioriteras att göras tillgängliga som öppna data. Beslutet trädde i kraft 9 februari 2023 och innebär att EU:s medlemsländer har 16 månader på sig att genomföra beslutet. Antalet datamängder som klassas som särskilt värdefulla kommer stegvis att öka. Detta innebär kontinuerligt skärpta krav för offentliga myndigheter i Sverige när det handlar om att publicera öppna data.

Även Sverige har gjort bedömningen att en öppnare förvaltning som delar data och ger ökad insyn i beslutsfattandet i sin tur leder till stärkt förtroende för samhället och den offentliga sektorn. På många sätt kan öppna data ses som en förlängning av offentlighetsprincipen. Det ger också nya möjligheter till samarbeten mellan den offentliga sektorn och invånare och kan på så sätt främja innovationer som kan lösa samhällsutmaningar och stimulera en kultur av kreativitet och idédelning. Denna utveckling kommer påverka offentlig förvaltnings förutsättningar och framtida inriktning och roll i samhället både i Sverige och Europa.

Varför är data så viktigt?

Att data blir öppet och mer strukturerad skapar nya möjligheter till effektiviseringar inom offentlig förvaltning. Exempelvis ser vi nya former av samverkan, innovation och mer utvecklade former för medborgardialog. Internetstiftelsen beskriver att alla svenska myndigheter bör ta fram en strategi för att systematiskt arbeta med öppna data, eftersom forskning visar att samhällsvinsterna blir stora när myndigheter publicerar och delar data. De beskriver också att arbetsprocessen bidrar till ökad transparens i samhället och som en konsekvens mer upplysta invånare och förbättrad demokrati.

Enligt regeringsrapporten *Data är en underutnyttjad resurs* för Sverige är god tillgång till offentlig data en allt viktigare förutsättning för innovation, hållbar tillväxt och minskad resursåtgång i samhället. Data kan också nyttjas för en mångfald av tjänster som spänner över organisationsgränser och sektorer. Tillgång till offentliga data utgör därför inte bara en drivkraft för utvecklingen inom viktiga samhällsområden som hälsa, tillverkning och hållbarhet utan för utvecklingen av hela världsekonomin.

Eftersom publicering öppna och delade data har visat sig ge samhällsnyttiga tjänster och besparingar för offentlig förvaltning, försöker Sverige stimulera arbetet för att komma ifatt det försprång som andra EU-länder har skapat de senaste åren inom publicering av öppna data. I en rapport från Lantmäteriet har samhällsnyttorna med öppna myndighetsdata beräknats uppgå till ett värde av minst 20 miljarder kronor. Många experter gör idag bedömningen att det handlar om högre värden, både när det handlar om kvalitet och ekonomiska fördelar. Enligt rapporten har publicering av öppna och delade data en rad fördelar, inklusive att det driver andra förbättringar i en kommun.

I EU's rapport *Creating Value from Open Data* beskrivs många av de vinster man sett i flertalet av länder i Europa, där många kommuner och statliga verk i många fall kommit längre än i Sverige när det handlar om att publicera och dra nytta av öppna data. Det handlar bland annat om att organisationer utmanar nuvarande arbetssätt, river silos, skapar mer enhetliga arbetssätt, förtydligar och renodlar processer, samt att datakvalitet och informationssäkerhet förbättras. Data har blivit en strategisk resurs för utveckling och digital innovation, inte minst för utveckling av AI, och har därför kallats bränslet för den digitala ekonomin. Arbetet med att publicera data leder därför till smartare förvaltning, ökad hållbarhet och möjliggör ökad kvalitet på leverans av tjänster och service.

Etik och juridik i människans tjänst

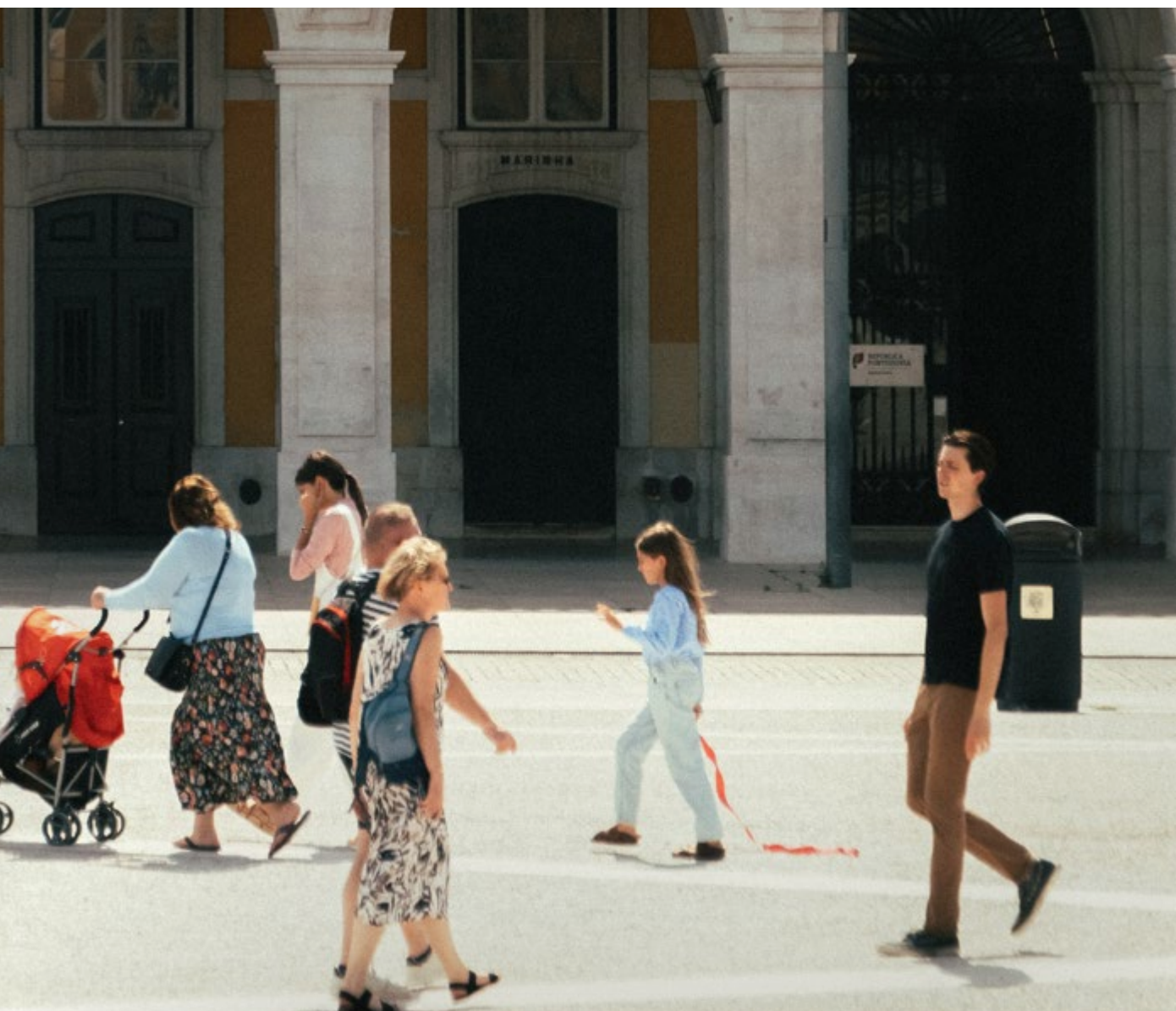
Tekniska framsteg har gett oss många fördelar, men de har även medfört en del negativa konsekvenser. På grund av den snabba tekniska utvecklingen både globalt och nationellt saknar vi ofta etiska normer och juridiska ramar för att hantera de nya utmaningar och risker som den oreglerade digitala utvecklingen medför. Därför är det nödvändigt att invånare, forskare, näringsliv och offentlig sektor arbetar även med etiska frågor kopplat till användning av teknik. Det behövs en tydligare och kontinuerlig dialog om teknikens påverkan både globalt och nationellt.

Internet och sociala medier har bidragit till spridning av desinformation och polarisering, vilken kan utgöra hot mot säkerheten och demokratin. Som en del i att adressera dessa utmaningar har EU föreslagit att tydligt märka text som genererats av artificiell intelligens, vilket syftar till att öka medvetenheten om och transparensen kring användningen av AI i informationsspridning och främja en mer ansvarsfull digital utveckling. Massövervakning, särskilt genom ansiktsgenkänning och rörelsemönsteranalys, kan användas för att värdera personliga integritet. I Kina används denna typ av teknik i ett socialt kreditssystem som påverkar invånarens liv och möjligheter baserat på deras beteende. Det ökande beroendet av digital teknik skapar nya risker för brottslighet såsom id-kapning och hackning. För att möta dessa utmaningar behöver samhället, förutom att utveckla lagar, även utveckla etiska riktlinjer och öka medvetenheten om digital sårbarhet. Skydd av individens data är avgörande, liksom att vi arbetar för att skydda oss mot påverkansförsök och manipulerat material.

Det krävs enorma mängder data och omfattande datorkraft för att driva den tekniska utvecklingen framåt. För närvarande är det endast ett litet antal aktörer som besitter tillräckligt med data och de nödvändiga tekniska resurserna. Transparensen när det gäller träningsprocessen av AI-system är mycket begränsad och det är företagen själva som tar beslut om de mänskliga värden som integreras i modellerna. De företag som leder teknikutvecklingen saknar de demokratiska processer som vi strävar efter i samhället i stort. Företagen verkar i en till stor del fortfarande oreglerad miljö och har därför en betydande makt att påverka och omforma vårt samhälle. Utan lämpliga regleringar globalt, nationellt och inom EU kommer deras makt och inflytande att fortsätta öka.

De lagar och regler för teknikanvändning och dataskydd som offentlig förvaltning följer är under ständig förändring. EU arbetar nu intensivt med att ta fram reglering kring digitalisering, vilket innebär att det finns mycket nytt att förhålla sig till och kraven på juridisk kompetens inom digitalisering ökar. Det blir också allt viktigare att utveckla på ett sätt som inte skapar ett digitalt arv med inläsningseffekter som minskar framtida handlingsutrymme. Samtidigt kan inte kommuner stanna upp och vänta på att nya regleringar blir klara, utan måste kontinuerligt gå vidare och prova nya sätt att använda teknik för att inte riskera att hamna långt efter.

Bättre hälsa med smartare vård

Genom att använda hälsodata ökar möjligheterna till proaktiv vård och hälsofrämjande åtgärder på helt nya sätt. Distansvård, digitala vårdtjänster tillsammans med övervakning av hälsodata kommer bli alltmer tillgängliga. Detta innebär att vården kan anpassas mer till individens behov och erbjuda en mer flexibel och effektiv vård. Vårdgivare kan använda digitala verktyg och artificiell intelligens för att inte bara förutsäga och förebygga sjukdomar, utan också för att förbättra diagnoser och behandlingsmetoder. Nuvarande kunskapsdrivna modeller för att identifiera sjukdoms- och riskfaktorer utmanas och överträffas av datadrivna modeller där AI kan hjälpa till att hitta nya samband. Vårdtagare kan enklare hålla koll på den egna hälsan genom mer lättillgängliga och personliga hjälpmedel. Dessa framsteg öppnar dörren för en mer patientcentrerad vård.

Sveriges vårdkostnader ökar stadigt och står inför stora utmaningar när det gäller brist på arbetskraft och en åldrande befolkning. En betydande del av dessa kostnader skulle kunna minskas genom att satsa på proaktiv hälsa, inklusive hälsosamma vanor, fysisk aktivitet, stresshantering och hälsosamma arbetsmiljöer. Den tekniska innovationen, demografiska förändringar och ökade krav på vårdens tillgänglighet driver på förändringen mot en digital vård. Digital teknik har potential att gynna patienter och vården, men det kräver förändring av arbetssätt för att kunna ha möjlighet att dra nytta av tekniken. Fokus behöver vara på patientens upplevelse och samverkan mellan vårdpersonal och teknologi. Samarbeten mellan privata och offentliga aktörer ökar inom vårdområdet, vilket kräver tydliga riktlinjer för dataanvändning och hantering.

Det är också viktigt att vara medveten om hur teknikens landvinningar kan skapa negativa effekter för hälsan. De senaste åren har vi sett en ökad medvetenhet om hur sociala medier påverkar människors välbefinnande, speciellt för ungdomar. Ett av många exempel är TikTok som är en av de mest populära apparna idag bland unga. Genom att visa korta och snabba videor som anpassas till våra intressen, stimulerar denna typ av appar vårt belöningssystem och gör oss på så sätt alltmer beroende av dess innehåll. TikTok-hjärnan är ett begrepp som forskare använder idag för att beskriva hur teknikanvändning kan påverka vår förmåga att fokusera, tänka kritiskt och skjuta upp tillfredsställelse, till nackdel för vår långsiktiga hälsa.

Samtidigt som tekniken kan ha negativa effekter för hälsan, kan den också bidra till att förbättra den. Det finns många exempel på hur digitala lösningar kan hjälpa oss att hantera den ökande förekomsten av mental ohälsa, uppnå större jämlikhet i såväl vårdkonsumtion som hälsa, ta till vara patienters kunskaper och förmåga, och kraftigt minska administrationstid för personal.

Teknikens oväntade effekter

För att skapa det smarta samhället vet vi att tekniker kommer att användas i nya kombinationer och sammanhang, och det kommer ibland göras på sätt vi inte förväntar oss eller har räknat med.

Nya teknologier inom hållbarhetsområdet kan revolutionera energiproduktion och distribution genom avancerade system för förnybar energi och smarta nätverk, men skapar kanske även oönskade

Påverkar teknikanvändning vår förmåga att fokusera och tänka kritiskt?

effekter för miljön som vi måste motverka. Solceller och energilagringssystem ger många fördelar när de integreras med AI för att optimera energiflöden. Samtidigt kanske tekniken skapar överraskande effekter för individer och samhälle som vi måste hantera på olika sätt. Det kan också handla om användningen av avancerad sensorik och IoT för övervakning som leder till minskad brottslighet och ett säkrare samhälle, samtidigt som det kan få negativa konsekvenser för människors integritet om vi inte reglerar dess användning på rätt sätt. De samverkande teknikskiften vi står inför kommer ibland att skapa oväntade dominoeffekter där invånare får nya vanor och överge sina gamla mycket snabbare än vi förväntat oss eller planerat för.

Begreppet disruptiv teknologi används om teknologi som löser ett problem på ett så fördelaktigt sätt att den oväntat snabbt tränger bort den tidigare teknologin. Samma principer gäller för nya affärsmodeller. Spotify, Uber och Airbnb är tydliga exempel på hur teknologin snabbt kan omforma hela branscher och skapa nya möjligheter, men också nya utmaningar för samhälle och invånare. Ett aktuellt exempel på denna typ av effekter är låg ersättning till upphovsrättsinnehavare och försämrade villkor för fordonsförare. Ett annat exempel är färre e-handels möjligheter som minskat antalet mellanhänder inom handel, resande och turism, vilket skapat större inkomstskillnader genom att allt färre nyckelaktörer tjänar allt mer.

Digitalisering påverkar hela organisationers värdekedjor och flera av dess grundläggande funktioner. För att transformera offentlig sektor måste processer, organisation, arbetssätt och kultur genomgå stora förändringar. För att lyckas krävs en mer flexibel och dynamisk organisation än vi är vana vid, samt en kultur som möjliggör och inspirerar till innovation. Det är nödvändigt för att klara framtidens snabba och omvälvande förändringar.

För att säkra vårt framtida välbefinnande krävs innovation inom alla samhällsområden. Sverige anses vara ett av världens mest innovativa länder, en förmåga som blir allt viktigare för att hantera framtidens ständiga förnyelse inom privat, ideell och offentlig sektor. Den snabba tekniska utvecklingen ger oss hopp om lösningar på stora utmaningar som både världen och Kungälv står inför, men den ställer oss också inför viktiga nya vägval. Ingen vet exakt vilken riktning utvecklingen kommer att ta. Vad som är säkert är att både offentlig förvaltning och näringsliv behöver förbereda sig och ställa om sin verksamhet för att kunna hantera det oväntade för att fortsätta vara relevant i framtidens samhälle.

Utmaningar och möjligheter

- **Allt snabbare förändringar:** Hur kan Kungälv förbereda sig på oväntade och snabba förändringar när det gäller invånarnas nya beteenden och samhällets nya affärsmodeller?
- **Förändrade arbetsuppgifter:** På vilket sätt kommer förändrade arbetsuppgifter och yrkesroller påverka Kungälv kommuns verksamhet?
- **Ökad sårbarhet:** Kan vi göra de digitala systemen mer robusta eller minska vårt beroende av enskilda system?
- **Invånarinflytande;** Hur kan vi öka intresset och de praktiska möjligheterna för invånare att påverka kommunens verksamheter?
- **Använda data:** Hur kan datadrivet beslutsfattande förbättra våra tjänster, samtidigt som vi skyddar personliga data och integritet?
- **Proaktiv vård:** Hur kan vi använda teknik för att arbeta mer proaktivt med hälsa, vård och omsorg?
- **Automatisering och AI:** Hur kan AI och automatiseringen bidra till mer utrymme för mänsklig kontakt inom kommunal service?

Värderingar

Människors värderingar påverkar vår kultur och utveckling och hur mycket vi litar på varandra. Sverige är bland de högst placerade i världen när det gäller demokrati och tilliten till samhället. I en global kontext är svenskarnas värderingar extrema. Vi är den befolkning som rankar värden som jämställdhet, miljöskydd, tolerans gentemot minoritetsgrupper och medbestämmande högst. Vi är även det näst minst religiösa landet i världen, efter Japan. Men länder med sekulära värderingar är i minoritet globalt och länder med mer religiösa och konservativa värderingar ökar mest i befolkning. Allt fler svenska invånare har bakgrund i mer värdekonserverna länder, vilket leder till integrationsutmaningar.

På global nivå har demokratin under det senaste året fortsatt att försvagas, efter flera år av kontinuerlig nedgång. Jämfört med nästan alla andra länder har Sverige fortfarande en mycket stark demokrati, med invånare som har hög mellanmänsklig tillit och högt förtroende för myndigheter. Men även i vårt land finns indikationer på att tilliten och förtroendet minskar och att polariseringen i vissa frågor ökar.

A photograph of two men kissing outdoors. The man on the left is wearing a grey t-shirt and has his back to the camera. The man on the right is shirtless, wearing glasses and a rainbow armband, and is facing the first man. They are both wearing rainbow wristbands. The background is dark and out of focus, showing other people and a white van. A yellow horizontal bar is positioned above the text.

Vi är den befolkning som rankar värden som jämställdhet, miljöskydd, tolerans gentemot minoritetsgrupper och medbestämmande högst.

Demokrati i fara

Många undersökningar visar att demokratin i världen försvagas. Efter Kalla krigets slut fick vi alltmer demokrati i världen, fram till mitten av 2010-talet. Då vände kurvan i bland annat EIC:s demokratiindex och har sedan varit sjunkande, med ett globalt snittbetyg som blivit lite sämre för varje år. Nu bedöms vi vara tillbaka på samma nivå som på 1980-talet. Fria val, opartiskt rättsväsende och pressfrihet är hotade i många länder.

Mindre än hälften av världens befolkning lever i någon form av demokrati, medan över en tredjedel lever under auktoritära regimer. Däremellan finns ”hybridregimer” som har inslag av bådadera, till exempel Turkiet eller Mexiko.

I den senaste rapporten om världsläget, från februari 2023, bröts faktiskt den nedåtgående trenden och snittbetyget ökade, men ökningen var minimal. Det globala snittbetyget är nu 5,29 av 10, en ökning med 0,01 mot året innan. Men detta beror främst på att länderna i Västeuropa lyfte sina corona-restriktioner och gick tillbaka till nivåerna före pandemin. I större delen av världen fortsatte det nedåt.

Kina ligger på sitt lägsta värde (1,94 poäng) sedan mätningarna startade år 2006. Ryssland (2,28 poäng) har sett den största nedgången av alla länder. Nedgången beror bland annat på förstärkt kontroll över media och hanteringen av protester mot kriget i Ukraina.

USA behöll samma poäng som året innan (7,85), men detta var det lägsta värdet sedan mätningarna började. Det beror bland annat på ökningen av valförnekare som vägrar acceptera de demokratiska spelreglerna. I januari 2021 stormade tusentals anhängare av Donald Trump kongressbyggnaden i ett försök att stoppa certifieringen av Joe Bidens seger i presidentvalet. Det ledde till fem dödsfall, över hundra skadade och minst 1100 åtal.

Stormningen har inspirerat likasinnade i andra länder. Nästan exakt två år efteråt, i januari 2023, trängde sig anhängare till den tidigare presidenten Jair Bolsonaro in i den brasilianska kongressen och försökte förhindra den nygamle presidenten Lula da Silvas tillträde. Omkring 1400 personer greps av polisen. Många såg stormningen som ett angrepp på demokratin och rättsstaten. Human Rights Watch skyllde attacken på en flera år lång kampanj av Bolsonaro och hans allierade att underminera demokratiska principer och sprida grundlösa påståenden om valfusk. (Sydamerika fick i november 2023 ytterligare en president som ofta liknas vid Trump, Argentinas kontroversielle ”anarko-kapitalist” Javier Milei.)

Under 2023 fick Israels premiärminister Benjamin Netanyahu internationell uppmärksamhet för sina försök att driva igenom en kontroversiell reform som skulle ge honom immunitet mot korruptionsanklagelser. Den skulle också ge parlamentet rätt att upphäva domstolsbeslut. Reformen mötte starkt motstånd, bland annat från juridiska experter som ansåg att den hotar demokratin och rättsväsendet. Netanyahu bordlade dock reformen på grund av terrororganisationen Hamas attack mot Israel i oktober 2023, och det därpå följande kriget.

I januari 2021 stormade tusentals anhängare av Donald Trump kongressbyggnaden i ett försök att stoppa certifieringen av Joe Bidens seger i presidentvalet. Nästan exakt två år efteråt, i januari 2023, trängde sig anhängare till den tidigare presidenten Jair Bolsonaro in i den brasilianska kongressen och försökte förhindra den nygamle presidenten Lula da Silvas tillträde.

Afrika har drabbats av flera militärkupper under de senaste åren. Demokratiskt valda regeringar har störtats i bland annat Mali, Guinea och Sudan. Många faktorer tros bidra till utvecklingen, däribland fattigdom, korruption, etniska konflikter, klimatförändringar och utländsk inblandning. Även i många västerländska demokratier har extremism blivit mainstream. Konspirationsteorier, högerpopulism och antidemokratiska rörelser har vunnit mark och påverkat det politiska landskapet. När det gäller Väst Europa har regionen som helhet återgått till ungefär samma demokratiska nivåer som före pandemin. Av 24 länder betraktas 14 som ”fullständiga demokratier”. Turkiet är den enda ”hybridregimen” i regionen (med 4,35 poäng).

De två länder som har sinkat Sveriges medlemskap i Nato, Turkiet och Ungern, har båda mycket bristfällig demokrati. För att få Turkiets stöd har Sverige kommit överens om att stödja Turkiets ansökan om EU-medlemskap, och samarbete kring frågor som rör migration, handel och säkerhet. Detta har väckt oro för att Sverige ska vika sig för Turkiets krav utan hänsyn till mänskliga och medborgerliga rättigheter. Flera ministrar i både nuvarande och förra regeringen har kallat Turkiet för ”demokrati”, vilket statsvetare menar är missvisande.

Turkiets president Erdogan har fått mycket tid i rampljuset under Sveriges utdragna Nato-process.

De nordiska länderna och Nya Zeeland brukar alltid ligga nära toppen i sådana här mätningar. Sverige har historiskt sett en mycket stark demokrati och ligger nu på fjärde plats i indexet (9,39 poäng). Men även Sveriges trend är lätt sjunkande – för femton år sedan låg vi i topp (med 9,88 poäng). Valdeltagandet är högt i Sverige och ännu högre i Kungälv, men i senaste valet 2022 minskade det för första gången sedan 2002. I valet till riksdagen hade Kungälv åttonde högst valdeltagande av alla Sveriges kommuner. Men liksom många kommuner har Kungälv en växande klyfta vad gäller valdeltagande i olika distrikt.

Och det finns flera undersökningar som visar att tilltron till det demokratiska systemet skiljer sig mycket åt mellan olika generationer. Enligt en attitydundersökning av Kairos Future är stödet för demokrati generellt lägre bland yngre än bland äldre. Av de som tillhör generation Z (födda sent 90-tal eller senare) svarar hela 42 procent att det vore mycket eller ganska bra med en stark ledare som inte behöver bekymra sig om riksdag och politiska val.

Denna trend syns även internationellt. En undersökning med 30 länder (där Sverige inte deltog) visar att, bland personer i åldern 18–35 år, är 42 procent (samma siffra som ovan) positiva till militärstyre. Detta är betydligt högre än de äldre, där endast 20 procent stöder det. Även om majoriteten fortfarande föredrar demokrati, är unga människor mindre benägna än äldre att tro att demokrati kan lösa deras bekymmer. Rapporten, som genomfördes av Open Society Foundations, visar även den att många unga anser att en stark ledare utan val eller parlament är ett bra sätt att styra landet. Att yngre har lägre förtroende för demokrati tros vara kopplat till ökande oro för klimatkrisen, ojämlikhet och korruption, och tvivel om samhällets förmåga att leverera verkliga förändringar.

Minskad tillit

Hög tillit mellan människor är ett smörjmedel för ett välfungerande samhälle. Många saker går enklare, snabbare och mer effektivt om vi litar på varandra. Misstankar om att andra fuskar med skatten, missbrukar eller överutnyttjar kollektiva nyttigheter försvårar offentlig verksamhet. Verksamhet som involverar grupper med låg tillit riskerar att ta längre tid och bli dyrare och mindre effektivt, vilket i sin tur leder till en negativ spiral.

Sverige ligger fortfarande bland de högsta i världen vad gäller mellanmännisklig tillit. Omkring 70–80 procent av svenskarna brukar uppge att de litar på andra människor, vilket är avsevärt högre än i många andra europeiska länder. Länge var graden av tillit oförändrad trots de ökande ekonomiska skillnaderna mellan människor. På senare år har dock tilliten sjunkit i åldrarna 16–44 år, med stora variationer beroende på bland annat utbildningsnivå och inkomst. Högutbildade, höginkomsttagare och storstadsbor har i genomsnitt högre tillit än lågutbildade, låginkomsttagare och boende på landsbygden. Även arbetslösa, långtidssjukskrivna och arbetare har lägre tillit, men i samtliga fall gäller förstas att de individuella skillnaderna inom gruppen är stora.

Om den mellanmänniskliga tilliten minskar ökar betydelsen av att samhällets institutioner lever upp till invånarnas förväntan. Det ställer krav på hur offentlig sektor och andra ledare agerar för att stärka tilliten till samhället. Sverige är ett av de länder i världen som har minst korrupsion, enligt Transparency International. I deras årliga korrupsionsindex, som publicerades i januari 2023, hamnade vi på en sjätteplats bland 180 undersökta länder. Det är dock vår lägsta poäng sedan 2012, och vi tappar ytterligare i förhållande till våra grannländer.

SKR har också varnat för att välfärdsbrottslighet slukar alltmer resurser. Välfärdsbrottsligheten finansierar annan brottslighet och riskerar att undergräva förtroendet för välfärdssamhället och våra institutioner. Från 1 januari 2024 inrättas en Utbetalningsmyndigheten som ska förebygga och förhindra felaktiga utbetalningar av till exempel sjukpenning och bostadsbidrag. I SCB:s medborgarundersökning 2021 uppgav 29 procent att de trodde att det förekommer korrupsion i Kungsbackas verksamheter. Siffran var densamma för riket.

Förtroendebarenmetern 2023 visar minskat förtroende för många samhällsinstitutioner sedan året innan, däribland staten, polisen, sjukvården, partier, riksdag och regering. Förtroendet för många myndigheter ökade däremot, liksom stödet för det svenska valsystemet. Högst betyg får universitet och högskolor (71 procent har förtroende). Bland medier är det public service-medierna som har klart störst förtroende (62–66 procent), men siffrorna sjunker och det finns enorma skillnader beroende på partitillhörighet. Även en undersökning från SOM-institutet visar att förtroendet för public service har sjunkit. Förklaringar antas vara polariseringen i samhället, konkurrensen från andra medier och kritiken mot public service från vissa politiska partier.

Sedan 2010 visar tilliten i Kungsbacka på en sjunkande trend enligt SCB:s medborgarundersökning, även om vi fortfarande har högre tillit än genomsnittet i landet. Det gäller särskilt människors uppfattning. Framför allt är det förtroendet för politiker och högre tjänstemän som har minskat. Även nöjdheten kring insynen har under samma period sjunkit.

Lagrådet har till uppgift att granska viktiga lagförslag innan de behandlas av riksdagen så att de är förenliga med grundlagen och rättssäkerheten. Experter på konstitutionell rätt har varnat för att svenska politiker allt oftare ignorerar Lagrådets kritik när de vill införa nya lagar. Några av de lagförslag som har kritiserats, men ändå antagits av regeringen eller riksdagen, gäller undantag för Cementa att bryta kalk på Gotland, tillfälligt uppehållstillstånd för vissa ensamkommande flyktingar och straff för deltagande i terrororganisationer. (Det sistnämnda sågs som en förutsättning för att Turkiet skulle godkänna Sveriges Natoansökan.) Även hemlighållandet av vilka som fick elprisstöd under våren fick kritik av Lagrådet. Forskare har bilden att regeringar allt oftare använder sig av ”snabbspår” för att driva igenom lagförslag utan ordentlig beredning eller remiss. Farhågan är att detta kan utnyttjas av en framtida regering som inte vill demokratin eller rättsstaten väl, vilket har hänt andra länder.

Under 2023 rapporterades det att flera politiker och tjänstemän i Gullspångs kommun hade hotats av medlemmar i en grupp som kallar sig för en vikingasekt. Gruppen har skickat mejl och filmer där de visar upp yxor och en galgbacke och säger att de har fattat ”avrättningsbeslut” mot de hotade personerna. Gruppen motsätter sig bland annat 5G-master och covidvaccin. Hoten har lett till att säkerheten i kommunhuset har skärpts och att en politiker har lämnat sina uppdrag.

Skilda världsbilder

Det splittrade medielandskapet påverkar värderingsförändringar. Invånarna får skilda världsbilder både utifrån faktiska skillnader i förutsättning och utifrån vilka informationskanaler de följer. Alla är vi omgivna av ständigt ökande mängder av fakta och åsikter. Informationsöverflödet skulle i sig göra det svårt för en kommun att nå ut till sina invånare, men läget försvåras ytterligare av att bevisat felaktig information når allt större spridning. I Kungsbacka har till exempel personer och föreningar spridit falsk information när det gäller den kommunala tillsynen av avlopp.

Den ökande desinformation i samhället kan spåras till nya sätt att få och dela information via internet och till sökmotorer som presenterar resultat utifrån tidigare registrerad användning. Utvecklingen eskalerade genom framväxten av sociala medier. Affärsmodellen för sociala medier bygger på att skapa engagemang. Kontroversiella och negativa inlägg skapar starkare engagemang än positiva och neutrala inlägg. Det kontroversiella får därför större spridning i de sociala nätverken.

De senaste åren har ett flertal attentat inträffat där gärningsmannen inspirerats av radikalnationalistiska ideologier. I många fall har förövaren varit aktiv i digitala miljöer, där de ibland har publicerat en avsiktsförklaring innan attackerna ägt rum. Online finns allt från miljöer med en tydlig ideologisk profil, till de ocensurerade så kallade ”free speech”-miljöer som tenderar att dra till sig personer med radikalnationalistiska sympatier. Enligt en studie från FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut, använder trollkulturen på internet ett ironiskt tilltal, både för att manipulera politiska motståndare och för att kringgå personligt ansvar. Hatbudskap och avhumanisering är används. Individer och grupper tillskrivs egenskaper som ska göra dem till legitima måltavlor för våld.

För de som medvetet sprider lögn online är det främsta syftet inte nödvändigtvis att få folk att tro på dem. Det kan också vara att så ett frö av tvivel, att skapa en osäkerhet om vad som är sant och falskt. Tekniska framsteg förväntas öka den osäkerheten framöver. Ett exempel är utvecklingen av övertygande deepfakes, AI-genererade videor där kända personer tycks säga och göra saker de aldrig har sagt och gjort.

Tron på konspirationsteorier har exploderat globalt, och det får allt större påverkan i Sverige. Sedan 2021 har våldsbejakande islamistiska organisationer spridit falsk information om att svenska myndigheter och kommuner kidnappar barn med muslimskt ursprung. Tillsammans med de senaste årens koranbränningar, oftast utförda av högerextrema grupper, har det påverkat Sverige bilden

Desinformation

Socialtjänsten har under en längre tid varit utsatta för en påverkanskampanj som påstår att myndigheter omhändertar barn med muslimska föräldrar på felaktiga grunder.

negativt i muslimska länder och ökat terrorhotet mot Sverige. Terrorforskare menar att det nu sprids ett narrativ om att Sverige bedriver ett krig mot Islam.

I Mellanöstern har koranbränningarna lett till protester, flaggbränningar och bojkotter mot svenska varor. Sveriges ambassadörer i flera länder har försökt förklara Sveriges syn på yttrandefrihet och religionsfrihet. Utrikesdepartementet har fördömt de koranbränningar som har skett i Sverige och sagt att de är djupt kränkande för muslimer. Men UD och regeringen har även fått kritik för dessa fördömanden. Yttrandefrihetsexperten har kallat det extremt olämpligt att man från officiellt håll kritiserar personer som använder sin grundlagsskyddade rättighet. (Även protester mot Turkiets president Erdoğan, som besökte Sverige i mars 2023, kritiserades av svenska ministrar.)

Koranbränningarna har väckt debatt om gränserna för yttrandefriheten i Sverige. Vissa menar att de är ett uttryck för rasism och hat som bör förbjudas, medan andra ser dem som uttryck för protest och åsiktsfrihet. De har jämförts såväl med nazisternas bokbål som med konstnärliga verk som Muhammedkarikatyrerna eller *Piss Christ*. Enligt en undersökning från Novus vill en majoritet

Rasmus Paludan, partiledare för danska högerextrema partiet Stram kurs, har anordnat en rad möten med koranbränningar i Sverige under senare år. 2022 ledde det till våldsamma protester och kravaller på olika platser runt om i landet. 300 poliser skadades och många bilar sattes i brand.

av svenskarna, 58 procent, förbjuda koranbränningar, medan 36 procent vill att de fortsätter vara tillåtna. Detta är en stor förändring jämfört med 2010, då fördelningen var ungefär omvänd.

Sociala medier används också på alltmer sofistikerade sätt för att påverka. År 2018 avslöjades det att personuppgifter om miljontals Facebook-användare hade sålts till det brittiska konsultföretaget Cambridge Analytica, utan användarnas samtycke. Uppgifterna användes för analys och riktad politisk reklam i folkomröstningen om Brexit och i USA-valet 2016. Hur stor effekt det hade på resultaten är omtvistat, men avslöjandet ledde till ökad medvetenhet hos allmänheten om sociala mediers politiska inflytande – och hur de kan fungera som propagandaverktyg.

Visselblåsare har hävdade att Facebook av ekonomiska skäl underlåter att sätta in tillräckliga åtgärder för att minska desinformation, hatbrott med mera. I stället ska plattformen ha infört förändringar som har gjort flödet än mer polariserande och splittrande. Detta är bara en i raden av skandaler kopplade till sociala medie-jättarna de senaste åren. I och med den negativa mediala uppmärksamheten började man tala om en "techlash", ett växande motstånd mot Facebooks ägare Meta och andra stora teknikföretag. Det har lett till ökade krav på regleringar men tycks inte ha haft någon stor påverkan på användningsgraden.

Hur polariserat är Sverige?

Polarisering innebär en uppdelning i två olika läger med starka skillnader i åsikter. Att vi lever i en alltmer polariserad tid lyfts ofta fram i media. En studie av Lunds universitet har visat att användningen av ordet polarisering inom journalistiken ökade trefaldigt mellan 2010 och 2021. Enligt 2023 års Edelman Trust Barometer har Sverige en hög grad av polarisering jämfört med många andra länder, 54 procent anser att landet är mer delat idag än tidigare.

År 2022 släppte dock SNS Demokratiråd en rapport som nyanserar bilden. Forskare har studerat polarisering inom medier, i riksdagen, bland partier och medborgare över lång tid. Generellt landar de på att bilden av Sverige som historiskt polariserat är överdriven, men det är i ett väldigt långsiktigt perspektiv. De ideologiska motsättningarna mellan vänster och höger tycks vara tillbaka på ungefär samma nivå som på 1970-talet. Polariseringen ökade mellan 1973–1982, men var därefter oförändrad i många år. Mellan 2014 och 2018 syns sedan en tydlig ökning.

Sverige anses ha en relativt hög grad av polarisering. De stora åsiktsskillnaderna rör sig i första hand inte i den traditionella vänster-högerdimensionen utan handlar om kulturella värderingar – frågor om mångkultur, identitet, migration, globalisering med mera.

Den stora skillnaden rör sig inte på den traditionella vänster-högerdimensionen utan handlar om kulturella värderingar – frågor om mångkultur, identitet, migration, globalisering mm. Fram till 2010 ska Sverige ha haft den lägsta polariseringen i Västeuropa i sådana frågor. Den kulturella värderingsdimensionen har sedan dess ökat i betydelse och det är framför allt där åsiktsskillnaderna mellan medborgarna växer.

Forskarna skiljer också mellan ideologisk polarisering och affektiv, känslomässig, polarisering. De affektiva avstånden, till exempel hur stark aversion man känner för politiska motståndare, har ökat mer i Sverige än de rent ideologiska avstånden. Den affektiva polariseringen bland medborgarna under de senaste åren tycks vara den högsta på minst 40 år. Även i sin analys av riksdagen konstaterar rapporten att konfliktnivån har ökat över tid och debatterna har fått en mer negativ ton. Under hösten 2023 menar analytiker att även den vanliga vänster-höger-polariseringen har skärpts, med anledning av kriget mellan Hamas och Israel.

Den ökade politiska konfliktnivån i Sverige kan ibland påminna om den i USA, och det finns indikationer på att vi följer den amerikanska utvecklingen i vissa frågor (se avsnittet om kulturkrig nedan). Ändå framhåller forskarna att det inte är troligt att Sverige kommer att få den typ av systemskadlig polarisering som nu finns i USA. Anledningen är att våra grundförutsättningar ser annorlunda ut. Liksom de flesta västerländska demokratier har Sverige ett flerpartisystem med proportionella val, i kontrast till USA:s ”vinnaren tar allt”-system. Dessutom har svenskar i allmänhet en mer mångsidig nyhetskonsumtion än amerikaner.

Trygghet och brottslighet

Enligt Brottsförebyggande rådet (Brå) har det dödliga våldet i Sverige minskat sedan 1990, men ökat sedan 2015. De senaste åren har den grova brottsligheten, särskilt skjutvapenvåldet, blivit ett stort samhällsproblem. Gängkriminaliteten har också rört sig allt längre ner i åldrarna. Utvecklingen har påverkat bilden av Sverige internationellt och använts av vissa politiker som varnande exempel.

Brinnande buss i Malmö lördag 16 april 2022.

En rapport från Brå år 2021 visade att Sverige var det enda av 22 jämförda europeiska länder med en ökande trend av dödliga skjutningar. Andelen skjutningar i tätbebyggda områden har ökat de senaste åren, liksom antalet sprängningar. Det leder till allt fler utomstående drabbas av uppgörelser i undre världen. Länge var dödsskjutningar främst koncentrerade till storstadsregionerna men sker nu allt oftare även på mindre orter. Rapporten visar att det dödliga våldet främst drabbar män, och att det oftast sker i relationer eller i samband med kriminella konflikter. Rapporten visar också att upplärningsprocenten för dödligt våld har minskat sedan 2015, och att det finns stora skillnader mellan olika polisregioner.

Brå förklarar den svenska utvecklingen med att en särskild gruppdynamik tycks ha uppstått i den kriminella miljön, där skjutningarna avlöser varandra. De påpekar dock att det finns tecken på att Sveriges utveckling inte är ett isolerat fenomen. Den globala minskningen i dödligt våld ser ut att ha avstannat och det sker en uppgång i många länder utanför Europa. Inom Europa verkar såväl vapensmuggling som droghandel vara växande problem.

I Kungsbacka ser vi relativt lite av den grova brottsligheten. Vår grad av brottslighet är genomgående lägre än i närliggande kommuner. SCB:s medborgarundersökning 2022 visar, liksom tidigare undersökningar, att invånarna generellt sett upplever Kungsbacka som en trygg och bra kommun att leva och bo i. Men den visar också att många upplever liten möjlighet till insyn och inflytande över beslut. Vi ser en ökad otrygghet i krogmiljöerna i Kungsbacka då det blir mer vanligt att det förekommer droger.

En analys av anmälda brott i 16 kommuner inom olika områden (från rån och sexualbrott till skadegörelse och narkotikabrott) visar att Kungsbacka har minst eller näst minst brottslighet i samtliga kategorier. Nationella trygghetsundersökningen visar ändå att invånarna i Kungsbacka har aningen högre känsla av otrygghet än de i Göteborg, trots att det begås betydligt färre brott. Upplevd trygghet är inte nödvändigtvis direkt kopplad till ”faktisk” trygghet. Enligt en internationell

undersökning från 2021 oroar sig 63 procent av svenskarna för brott och våld. Det är en siffra som är högre än för Mexiko, som har omkring 30 gånger fler mord per capita!

Men i SCB:s medborgarundersökningar ger Kungsbackas invånare höga betyg för trygghet. År 2022 uppgav 98 procent att de känner sig ganska eller mycket trygga dagtid och 87 procent nattetid. Snittet för Sverige var 95 respektive 75 procent. Men nästan hälften tycker att inbrott, stölder och narkotikahandel är stora problem i Kungsbacka.

Kungsbacka har ingen traditionell gängkriminalitet, trots att flera grovt kriminella enligt polisen är bosatta där. Man ser ingen överhängande risk för kommunen utan har uppfattningen att kommunen används som sovstad. Polisen misstänker också att gängkriminella har etablerat sig i olika affärsrörelser i kommunen i syfte att tvätta pengar. Analys av såväl krypterad information som avloppsvatten har också visat att handeln med narkotika är större än man tidigare hade trott. Kungsbackas köpstarka invånare, särskilt ungdomar, är en attraktiv marknad.

De senaste åren har Sverige sett en ökning av antalet ”utsatta områden”, det begrepp polisen använder för att beskriva förorter och stadsdelar med låg socioekonomisk status och kriminell påverkan på lokalsamhället. Göteborg har många sådana områden, men i Halland finns det bara ett (i Halmstad). Framväxten av utsatta områden och så kallade parallellsamhällen tros vara kopplat till bostadssegregation. Sverige betraktas som ett av de mer segregerade länderna i Europa och Göteborg hör till de mest segregerade städerna.

En annan rapport från Brå visar att tryggheten i Sverige har blivit ojämnt fördelad mellan olika grupper och områden. Rapporten visar att kvinnor, unga, utrikes födda och personer som bor i socioekonomiskt utsatta områden känner sig mer otrygga än andra. Rapporten pekar också på att otryggheten påverkar människors livskvalitet och hälsa negativt.

Internationella experter varnar för att symbolpolitik och snabba lösningar inte kommer att lösa problemet med skjutvapenvåldet i Sverige. De menar att det krävs långsiktiga och förebyggande åtgärder som tar hänsyn till de sociala och ekonomiska orsakerna till brottsligheten, som segregation och utanförskap. De pekar också på att Sverige har en unik situation med många illegala vapen i omlopp, som ofta återanvänds av kriminella nätverk.

Ett förslag om anmälningsplikt i Sverige har väckt debatt och oro bland flera yrkesgrupper. Regeringen har tillsatt en utredning som ser över om medarbetare i kommuner, regioner och myndigheter ska vara skyldiga att informera Migrationsverket och polisen när de kommer i kontakt med personer som vistas i Sverige utan tillstånd. SKR har varnat för att en sådan skyldighet kan strida mot bland annat hälso- och sjukvårdslagen, barnkonventionen och sekretesslagstiftningen och ytterligare försvåra rekrytering av personal.

Regionstyrelserna i Halland och Västra Götaland, liksom kommunstyrelsen i Malmö stad, är några av de som har kritiserat förslaget. Fackförbunden inom LO, TCO och Saco har alla framhållit att det riskerar att bryta mot yrkesetiska regler och försvåra arbetet för yrken som kräver särskilt mycket tillit och förtroende. Kampanjen ”Vi anger inte” har samlat över 4000 namnunderskrifter från vårdarbetare som vägrar ange papperslösa patienter till polisen oavsett hur lagarna ändras. Även bland yrkesgrupper som lärare och bibliotekarier är motståndet stort. Utredningen ska vara klar senast 30 september 2024.

Delaktighet och representation

Den universella tillgången till all världens information har skapat mer välinformerade invånare, men har också bidragit till en illusion av att vara välinformerad. Forskning visar att personer med mindre kunskaper tenderar att överskatta sin kunskap inom ett visst område, medan de med mer kunskaper i stället underskattar sin förmåga. Idag kan självutnämnda experter lätt hitta information som stödjer den bild de redan har och bortse från all information som motsäger den bilden. Via sociala medier kan de sedan tvärsäkert göra sin röst hörd.

Språktidningen uppmärksammade ”tyckonomi” som ett nyord redan år 2012. Senare har det definierats som ”ett medieklimat där lättköpta poänger och överilade åsikter går före analys, källkritik och fakta”. SKR menar nu att tyckonomi breder ut sig i samhället. Eftersom information och nyheter anpassas efter olika målgrupper och intressen blir det svårare att skilja mellan sanning och lögn. Detta leder till åsiktpolarisering, näthat och minskad förståelse för varandra. Det blir också svårare att få till den samverkan och det nätverkande som behövs för att lösa komplexa utmaningar.

Medan den traditionella demokratin utmanas ställer allt fler människor krav på inflytande i sakfrågor. I Kungsbacka ser vi till exempel ett ökat intresse från invånarna vad gäller att delta i utformningen av sin närmiljö. Morgondagens äldre kommer troligen att ha större förväntan om delaktighet i sin vård och omsorg. Genom att främja dialog, samråd och samarbete med invånare och föreningar kan vi dra nytta av deras kunskap, idéer och engagemang. Ökat samarbete kan också bidra till att stärka tilliten och skapa engagemang i kommunens utveckling.

Bland dagens ungdomar i Kungsbacka uppger allt fler att de vill vara med och påverka samhället. Det är framför allt tydligt bland killar i gymnasieåldern. Samtidigt är det bara cirka 20 procent av alla i gymnasieåldrarna som tror på stora möjligheter att själva föra fram åsikter till beslutsfattare. Fler uppger att de har ett aktivt medborgarengagemang. Detta framgår av Lupp-undersökningen, den lokala uppföljning av ungdomspolitikerna som görs vart tredje år bland högstadie- och gymnasieungdomar.

Unga är som grupp inte så intresserade av att exempelvis delta i politiska nämnder utan vill påverka på andra sätt. Så kallad hashtag-aktivism har vuxit alltmer, ofta kopplat till gruppstillhörighet. Sociala medier har möjliggjort nya former av samhällsinflytande, via informella kanaler. Det har också skapat nya maktcentra i samhället. Sedan 2010-talet har vi till exempel sett framväxten av influerare, internet-kändisar som nyttjar sin följarskara för marknadsföring eller opinionsbildning. Ungdomar förlitar sig idag på TikTok, Instagram och YouTube för sina regelbundna nyhetsuppdateringar och får alltmer av sin världsbild därifrån. I yngre generationer har spelplattformar som Roblox börjat ta över som sociala plattformar.

Ibland framställs ungdomar som en grupp med gemensamma värderingar. Generation Z (födda sent 90-tal fram till 2010-talet) har beskrivits som ”generation Greta”. Man åsnyftar då att de har ett stort miljöengagemang inspirerat av klimataktivisterna Greta Thunberg. Men kulturanthropologen Katarina Graffman har också myntat begreppet ”generation Bianca”. Influeraressen Bianca Ingrassio symboliserar där en helt annan livsstil som bygger på en sorts hyperkonsumtion. (Modeindustrin beräknas stå för omkring 10 procent av de globala koldioxidutsläppen, 4–5 gånger så mycket som flygindustrin.)

De senaste decennierna har många kommuner arbetat på att befinna sig i de forum på internet där deras invånare finns. Det är svårt när medievärlden är mångfacetterad och när många kanaler går utanför europeiska lagar för informationssäkerhet. Många organisationer inom offentlig sektor har aktivt valt bort vissa appar och plattformar av sådana skäl, till exempel TikTok. Emellertid blir det då mycket svårt att nå stora grupper av invånare som behövs för att sprida information och skapa delaktighet.

Bianca Ingrassia och Greta Thunberg – två förebilder för generation Z som bevisligen inte är en homogen grupp med gemensamma värderingar.

Globalt sett är den stora trenden att individfokuserade värderingar ökar. Samtidigt finns tecken på att grupptillhörighet i vissa sammanhang blir allt viktigare. Begreppet "identitetspolitik" används ibland om politiska ställningstaganden som görs utifrån perspektiv som bygger på att tillhöra en viss sociokulturell grupp, där syftet är att försvara eller stärka gruppens intressen. Att identitetspolitiken ökar kan hänga ihop med att etableringen av nya identiteter går allt snabbare.

Trenden kan kopplas till olika rörelser grundade i så kallad hashtag-aktivism. Ett exempel som fick stort genomslag i USA och flera andra länder är Black Lives Matter, som protesterade mot polisbrutalitet och rasmotiverat våld mot svarta personer. Förutom att skapa en ökad medvetenhet om diskriminering har rörelserna lett till insatser för ökad representation i olika sammanhang.

Grupper som har varit socialt marginaliserade bereds nu mer plats i det offentliga rummet än tidigare. Det syns tydligt inom film och tv, där etniska och sexuella minoriteter synliggörs i betydligt högre utsträckning än för bara några år sedan. Men mer specifikt har det också de senaste åren blivit en allt vanligare förväntan att skådespelare ska tillhöra samma "kategori" privat som den karaktär de spelar. Det gäller även när den kategorin inte är synlig utåt. Exempelvis finns det inom amerikanska tv-serier många fall där svarta röstskådespelare nyligen har fått överta svarta röstroller som tidigare gestaltats av vita röstskådespelare. Att besätta homosexuella roller med heterosexuella skådespelare har kritiserats.

Det finns också en allmänt ökad respekt för självupplevd identitet. De senaste åren har allt fler högprofilerade människor kommit ut som transpersoner eller icke-binära, särskilt inom skapande verksamheter men även inom internationell politik. De flesta mediekkanaler använder omedelbart det nya, självvalda namnet. (Wikipedias policy är att överhuvudtaget inte ta med transpersoners födelsenamn i en artikel om inte personen var prominent redan innan hen kom ut.) Sedan 2010-talet har transpersoners rättigheter blivit en viktigare och på vissa håll kontroversiell fråga. Skiljelinjer har exponerats mellan transaktivism och mer traditionell feminism.

Amerikanska Shane väljer att bli kallad they/them som är ett könsneutralt pronomen motsvarande svenskans hen.

I engelskspråkiga länder har även rätten att välja sitt eget pronomen varit mycket omtvistad (till exempel att bli benämnd "they" istället för "he" eller "she"). Att Sverige inte har sett riktigt samma utveckling kan bero på att vi redan har infört "hen" som könsneutralt pronomen. När "hen" började spridas i Sverige under 2000- och 2010-talen var det polariserande, men idag är det ett vedertaget inslag i ordförrådet. En enkät från Språktidningen i april 2022 visar dock att "hen" fortfarande är kontroversiellt i vissa grupper. Där uppger hela 22 procent att det är det språkfenomen de retar sig mest på. Det är nästan tre gånger fler än de som retar sig mest på användningen av en handfull föråldrade etniska begrepp.

I Kungsbacka lever olika socioekonomiska grupper åtskilda och vi ser en ojämlikhet i hälsa mellan olika boendeyrken. I SCB:s medborgarundersökning 2021 fick Halland det lägsta betyget i landet vad gäller kommunernas arbete för att minska diskriminering. Detsamma gäller kommunernas arbete för ökad tolerans för människors olikheter. I Kungsbacka säger mindre än en fjärdedel att de upplever att kommunen aktivt arbetar för att minska diskriminering och öka toleransen. Samtidigt uppger dock 90 procent att de själva kan vara den de är och leva sitt liv som de vill i kommunen, utifrån till exempel könstillhörighet, ålder, sexualitet, etnicitet, religion eller funktionsvariation.

Har kulturkriget kommit till Sverige?

Parallellt med den ökade respekten för utsatta gruppers upplevelser märks ett minskat avstånd mellan professionell och personlig identitet. Anklagelser om olämpligt beteende i privatlivet får allt oftare allvarliga konsekvenser i yrkeslivet. Att en person misstänks för vissa typer av brott kan räcka för att individer ska uppmana till bojkott via sociala medier och för att organisationer ska distansera sig officiellt från personen.

Genom #MeToo-rörelsen kom många brottsliga handlingar och övergrepp fram i ljuset, vilket skapade konsekvenser även för förövarens yrkesroll. Det ledde också till en ökad medvetenhet om hur vanligt det är att övergrepp förblir ostraffade. Men den generella trenden är inte alltid begränsad till potentiellt brottsliga handlingar, utan kan även gälla personer som har agerat eller uttryckt sig på ett kontroversiellt sätt. Ibland används begreppet *cancelkultur* när personer utesluts från sociala eller professionella kretsar av sådana skäl. I juli 2020 gick 150 internationella författare och akademiker ut med ett inlägg om att cancelkulturen försvagade den öppna debatten. De protesterade mot vad de såg som minskad tolerans för avvikande åsikter.

Relaterat till detta finns fenomenet deplattformering, som innebär att aktivister arbetar för att ta ifrån personer möjligheten att synas eller göra sin röst hörd. Detta grundar sig i åsikten att det är moraliskt fel att ge en ”plattform” till, eller ens ta del av något som skapats av, individer som har åsikter eller en bakgrund som väcker ens anstöt. Det finns många fall av respekterade forskare som har fått föreläsningar inställda. På europeiska och amerikanska bokförlag har anställda vägrat befatta sig med böcker av författare de starkt ogillar – antingen på ideologisk grund eller på grund av anklagelser om olika typer av kränkningar. I några fall har man lyckats stoppa utgivningen.

Ska Linné få stå kvar?
2020 startade en namninsamling för att få bort statyer föreställande Carl von Linné, som anses ha bidragit till Europas rasistiska kolonialism

I både Europa och USA har vi också de senaste åren sett en våg av protester mot historiska statyer i offentliga rummet som nu väcker anstöt. Ofta beror det på att de ses som symboler för kolonialism eller institutionaliserad rasism. Även sentida kulturuttryck som betraktas som olämpliga avlägsnas i allt högre grad från synlighet. Det kan exempelvis gälla inslag i tv-serier som inte väckte någon större uppmärksamhet så sent som på 2010-talet, men som betraktas som oacceptabla på 2020-talet. Övergången till strömmande medier har gjort det enkelt att genomföra en sorts ”historie-revisionism” inom populärkulturen, genom att tv-bolag censurerar eller helt slutar tillgängliggöra avsnitt av tv-serier som innehåller en person eller ett inslag som nu ses som olämpligt.

I USA har man sedan 1990-talet talat om ett pågående ”kulturkrig” mellan konservativa och religiösa grupper och de med mer liberal eller progressiv åskådning. Det handlar om vilken grupp som ska ha rätt att definiera normerna för amerikansk kultur och kontrollen över samhällsinstitutioner. Bland annat täcker det in frågor om abort, vapenlagar, könsroller och hbtq-personers rättigheter. ”Kriget” utkämpas på många olika arenor – allt från lagstiftning och skolors kursplaner till konst och underhållning.

I juni 2022 rev USA:s konservativt dominerade Högsta domstol upp den lag som har garanterat aborträtten sedan 1973, och som åtnjöt starkt stöd bland befolkningen. Det har lett till att många republikanskt styrda delstater kraftigt har begränsat rätten till abort. Ett tiotal har infört totalförbud, även vid våldtäkt och incest. Svenska RFSU har varnat för att detta får påverkan globalt eftersom det inspirerar och stärker abortmotståndare i hela världen.

Hbtq-personers rättigheter är också i fara i bland annat USA. Sommaren 2023 utlyste Human Rights Campaign i USA ett nödläge för hbtq-personer på grund av den ökade mängden diskriminerande lagar som har införts i flera delstater. Organisationen har släppt en guidebok som visar vilka lagar som gäller i varje delstat, hur man kan anmäla brott mot mänskliga rättigheter och hur man kan flytta till delstater med starkare hbtq-skydd.

Högernationalistiska partier i olika länder inspireras av varandra när det gäller att föreslå lagar som begränsar eller förbjuder hbtq-personers rättigheter. Till exempel har Ungern nyligen antagit en lag som förbjuder att informera barn och unga om homosexualitet eller könsbyte. Liknande förslag har lagts fram i Polen, Bulgarien, Rumänien och Lettland. Experter och aktivister har varnat för att dessa lagar kan leda till ökad diskriminering, våld och självmord bland hbtq-personer.

Staden Padua i norra Italien har blivit den första i landet att retroaktivt häva födelsecertifikat för barn med samkönade föräldrar. Detta innebär att de lesbiska mödrarna inte längre erkänns som juridiska vårdnadshavare till sina barn, utan endast den biologiska modern. Beslutet fattades av stadens borgmästare Sergio Giordani, som tillhör det högernationalistiska partiet Lega Nord. Människorättsorganisationer har uttryckt oro över att fler regioner kan ta efter Paduas exempel och kränka hbtq-familjers rättigheter.

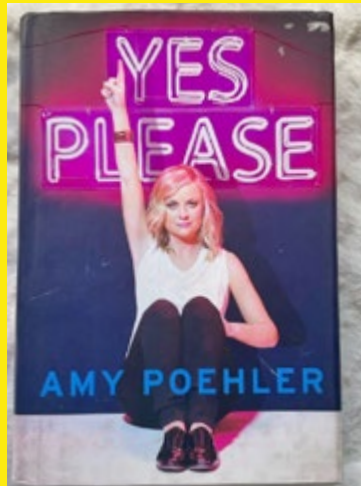
Sportswashing är ett begrepp som används för att beskriva hur länder med dåligt rykte försöker förbättra sin image genom att arrangera stora sportevenemang. Svenska fäktsförbundets ordförande Otto Drakenberg försökte diskutera hbtq-rättigheter och sportswashing i samband med att Saudiarabien skulle utses till värd för kadett- och junior-VM 2024 i fäktning. Han blev överröstad av ljudliga protester och avbruten av andra delegater som ansåg att han inte hade rätt att kritisera Saudiarabien.

Under Internationella Fäktsförbundets kongress i november 2022 uppmanade Otto Drakenberg till diskussion om mänskliga rättigheter i Saudiarabien före omröstningen om landets ansökan för att arrangera junior-VM 2024. Anförandet möttes av våldsamma protester på kongressen. Försöket att tysta Drakenberg anmäldes till Internationella Olympiska Kommittén, och händelsen fick uppmärksamhet i svensk media.

En mängd delstater har även infört lagar som begränsar vad skolor får undervisa om när det gäller ras och amerikansk historia. Allt fler böcker avlägsnas från skolbibliotek för att de berör frågor om sexuell läggning, könsidentitet och rasrelationer. Enligt PEN America ökade antalet fall av bokcensur med 33 procent år 2023, och året innan med 38 procent. Som svar på detta har Illinois som första delstat antagit en lag som förbjuder bibliotek att bannlysa böcker eller andra material på grund av politiskt eller religiöst tryck. Lagen träder i kraft den 1 januari 2024.

I oktober 2023 arrangerades för första gången Banned Books Sverige, för att uppmärksamma litteratur som är eller har varit förbjuden någonstans i världen. Kungsbackas bibliotek deltog.

Närmare 700 böcker, inklusive bästsäljare av Jon Stewart och Amy Poehler och klassiker av Maya Angelou, Ovidius och Marcel Proust, har plockats bort från klassrummen i Orange County, Florida, på grund av att de bryter mot statens nya lagar som förbjuder material med "sexuellt innehåll".

Flera svenska trendspanare menar att kulturkriget har kommit till Sverige, även om det är långt ifrån så intensivt som i USA. Det visar sig bland annat i konflikter om offentligt finansierade arenor för kulturuttryck och folkbildning. Finansieringen av studieförbund, folkhögskolor och public service har i högre grad blivit ifrågasatta. Enligt en analys från Kairos Future är detta för att dessa formar berättelsen om vår kultur. Man tror att mindre medel kan komma att avsättas till kulturutövande i Sverige i framtiden, för att pengarna sinar och för att politiken blir allt mindre överens om vad som är värdefull kultur.

Man har också lyft fram att det blir vanligare att lokalpolitiker lägger sig i samhällsinstitutioners verksamhet och historieskrivning. I Sverige har folkvalda normalt tillämpat principen om armlängds avstånd inom kulturpolitiken. Men de senaste åren har det varit flera fall av politiker som konkret har försökt påverka museer och bibliotek. Enligt en rapport från organisationen Sveriges museer 2021 har vart fjärde museum någon gång blivit utsatt för försök från politiker eller tjänstepersoner att påverka innehållet i utställningar etc. I flera kommuner har politiker stoppat eller försökt stoppa sagoläsande dragqueens på bibliotek.

Brist på framtidstro?

SOM-undersökningar de senaste åren har generellt visat att en majoritet av befolkningen inte tycker att Sverige går åt rätt håll. Fram till nyligen fanns indikationer på att svenskar höll på att få en lite mer positiv samhällsbild. I Förtroendebarometern, som mäter allmänhetens tilltro till olika samhällsfunktioner, hade andelen som tycker att Sverige är på rätt väg långsamt ökat de senaste åren. År 2022 svarade 43 procent att de tyckte det, den högsta noteringen sedan frågan började ställas. Men år 2023 störtade plötsligt kurvan ner till 23 procent, den *lägsta* siffran någonsin.

En del av förklaringen kan vara försämrad ekonomi. En undersökning av EU-kommissionen i juni 2023 visar också att svenskar har fått en ovanligt pessimistisk syn på landets utveckling och dess ekonomiska framtid. I den säger 71 procent av de tillfrågade i Sverige att saker och ting i landet i allmänhet går i fel riktning, vilket är en av de högsta andelarna i EU. I Danmark och Finland är det bara runt 40 procent. Edelman Trust Barometer 2023 pekar också på att vi har blivit klart mer pessimistiska om vår egen ekonomi. Bara 28 procent av respondenterna tror att de själva och deras familjer kommer att ha det bättre om fem år. Det är en minskning från 39 procent året innan.

Men annan statistik tyder på ett mer allmänt missnöje med tillvaron. Det finns till exempel undersökningar som visar att allt fler svenskar upplever livet som meningslöst. I en enkät av analysföretaget Kairos Future våren 2023 uppgav hela 24 procent att livet saknar mening. För 20 år sedan var siffran sex procent. Unga män har den allra mest utbredda känslan av meningslöshet. För killar i åldern 18–30 år är siffran 35 procent.

Samtidigt kom Sverige på sjätte plats i 2023 års World Happiness Report, ett steg upp från året innan. Och det finns många undersökningar som indikerar att Sverige allmänt ses som ett av världens bästa länder. År 2022 släppte tankesmedjan Futurion en rapport om hur Sverige står sig i 49 stora internationella index inom en mängd olika områden. Indexen behandlar allt från rättssäkerhet och social rättvisa till global konkurrenskraft och företagsklimat. I de flesta av dessa index rankas Sverige som ett av de tio bästa länderna i världen. Och i ett halvdussin fall, inom områden som frihet, jämställdhet, innovation och hållbarhet, tar vi topplatsen.

Rapportförfattarna menar att Sverige ibland framställs i samhällsdebatten som ett misslyckat land som närmar sig en systemkollaps. Baserat på dessa undersökningar är den bilden väldigt missvisande. Skillnaden mellan den verklighetsbild som förmedlas genom undersökningarna och den allmänt spridda pessimismen i samhället antas delvis bero på vår negativitetsbias. Såväl politiker och medier som människor i allmänhet fokuserar mer på problem och motgångar än lösningar och framgångar. En annan förmodad faktor är framväxten av auktoritär populism. Den lockar människor som misstror etablerade partier, medier och forskning. Populister har ett extra starkt intresse av att överdriva samhällsproblem för att framhålla sina egna lösningar.

Utmaningar och möjligheter

- **Demokrati:** Vad kan Kungsbacka kommun göra för att skapa större medvetenhet om det demokratiska systemet? Vad är det som gör att folk litar på kommunen – eller inte? Vad händer om invånarna får minskad tilltro till oss? Gör vi saker idag som riskerar att bidra till minskad tilltro?
- **Desinformation:** Vad blir effekten om alltmer felaktig information sprids? Vad kan vi göra åt det?
- **Växande klyftor:** Är det ett problem att skillnaderna ökar mellan oss beroende på var vi bor och hur mycket vi tjänar? Finns det många platser i kommunen där människor från olika grupper i samhället möts? Riskerar Kungsbacka att drabbas av ökad polarisering? Varför tror du att den känslomässiga polariseringen ökar?
- **Inkludering och medskapande:** Hur inkluderande är Kungsbacka? Vilka grupper vill eller bör delta aktivt i samhällsfrågor? Vad innebär det att delta aktivt?
- **Framtidstro:** Vad borde kommunen göra för att stärka tron på framtiden?

Kontakt

Hör gärna av dig om du har frågor, förslag och allmänna synpunkter på omvärldsanalysen.

Vi välkomnar återkoppling från alla läsare inför framtida versioner av rapporten:

omvarldsanalys@kungsbacka.se